

HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

A portrait of Heleen Dupuis, an older woman with short, wavy grey hair, looking slightly to the side with a gentle smile. She is wearing a bright blue jacket over a colorful patterned scarf. The background is a soft, out-of-focus green.

De morele
overwegingen
van Heleen Dupuis

Hoe is het
mogelijk
om goed te leven?

Het nieuwe evenwicht
van Ina Brouwer

NUMMER 4 APRIL 1994 PRIJS: f4,95

HUMANIST

IS EEN UITGAVE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

49-STE JAARGANG
NUMMER 4 APRIL 1994

Redactie-adres:
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030 - 318145.

Redactie-secretariaat:
Alice Dessens (tst. 307)

Kantooradres:
Nieuwegein 69A,
3512 LG Utrecht.
Fax: 030 - 367104

Redactie:
Hes van Huizen (hfdred.)
Mirre Bots

Medewerkers o.a.:
Trudy Kunz, Simone Jacobus,
Chris Pennarts, Yoeke Nagel,
René Meijer, Simone Jacobus, Chris
Pennarts, Tom Janssen, Marjan
Slob, Tanny Dobbelaar, Sylvia Weve,
Rian van Lierop, Evert Wassenaar,
Len Munnik

Vormgeving:
Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Prepress/Lithografie/Druk:
Brouwer Offset Utrecht BV

Redactiecommissie:
Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal

Teletekst:
De Humanist staat regelmatig
aangekondigd op teletekst 325

**Zie voor lidmaatschap en
abonnement hiernaast**

Advertentietarieven:
De tarieven van september 1993
zijn van kracht. Informatiefolder is
op aanvraag verkrijgbaar.
Foto omslag: Chris Pennarts

Advertentie-exploitatie:
All-Round Media Services
Postbus 1524 - 2003 BN Haarlem
Tel. 023-245336 - Fax 023-248043.

De Humanist wordt gedrukt op licht-
houdend mc papier, chloorvrij.

(Ingezonden mededeling)

Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid.

Bij een overlijden moet er snel heel veel
geregeld worden. Dat gaat veel gemakkelijker als
u zelf al maatregelen heeft genomen. Maar veel
mensen vinden het moeilijk of onaangenaam
om zulke maatregelen te treffen.

Het Steunfonds Humanisme heeft betrouwbare,
ervaren mensen die u kunnen helpen. Als uw
executeur-testamentair
bespreken ze met u hoe uw
laatste wil er uit moet komen
te zien. En uiteindelijk
dragen ze ook zorg voor
punctuele uitvoering.
Vraag eens om
informatie

**STEUNFONDS
HUMANISME**
POSTBUS 114, 3500 AC UTRECHT
TELEFOON 030 - 31 81 45
BANK C&E 69.97.13.889

GIRO 6168

Ja, ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme.

Naam:

Telefoon:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

In een envelop zonder postzegel zenden naar:

Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 2181, 3500 AC Utrecht

Lid worden van het Humanistisch Verbond

Lid worden van het Humanistisch
Verbond is makkelijk. Een telefoontje
is genoeg: 030-318145.

De minimumcontributie bedraagt
f 75,- per jaar. Een hogere bijdrage is
welkom. Voor leden met een inkomen
lager dan f 18.000,- bruto per jaar is
de minimumcontributie f 45,-.

Jongeren tot 27 jaar betalen slechts
f 35,- per jaar. Elk lid ontvangt negen
keer per jaar de Humanist.

Als lid krijgt u ook korting op de
toegangsprijs van bijeenkomsten
en symposia.

Per lid kan één persoon op hetzelfde
adres kiezen voor een gratis medelid-
maatschap. Een medelid ontvang
geen Humanist.

Een abonnement op de Humanist

Als lid krijgt u de Humanist in de bus.
Maar u kunt ook een los abonnement
nemen op de Humanist. Voor f 37,50
per jaar ontvangt u negen nummers,
waaronder het speciale zomernummer
en het dubbeldikke winternummer.
Bel nu: 030-318145.

HET VOLGENDE NUMMER

VERSCHIJNT BEGIN MEI.
KOPIJ VOOR DIT NUMMER MOET
UITERLIJK 12 APRIL IN HET BEZIT
VAN DE REDACTIE ZIJN

Heleen Dupuis: Een kwestie van moraal

Aan welke normen en waarden moet een mens zich houden om een zo menswaardig en gelukkig mogelijk bestaan te leiden? Dat is vooral een kwestie van moraal. Heleen Dupuis houdt zich hier al jaren mee bezig. "Een goede moraal heeft de fundamentele belangen van mensen op het oog," zegt zij.

Pagina's 10/11/12/13/14/15/16

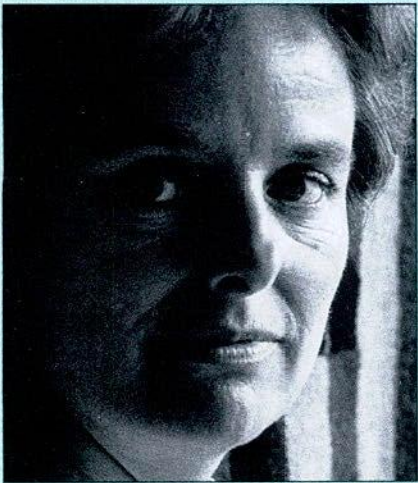
Het nieuwe evenwicht van Ina Brouwer

"Ik vind het heel belangrijk dat mensen zelf het heft in handen nemen. Ik wil mensen stimuleren om zelf beslissingen nemen. Helaas is onze cultuur nogal gericht op wat níet kan."

Groenlinks-medelijsttrekker Ina Brouwer over de alledaagse idealen van haar partij en haar enorme vertrouwen in de mogelijkheden van het individu. Laatste aflevering in de serie 'Politici over hun inspiratiebron'.

Pagina's 19/20/21/22/23

Joke Schrijvers en de kracht van arme mensen

Vorig jaar was ze weer in Sri Lanka om de positie van Tamil- en moslimvluchtelingen te onderzoeken. Ze ziet dan dat mensen vaak toch iets weten te maken van helemaal niets. Zelfs in een vluchtelingenkamp.

Pagina's 28/29/30/31

Ook in dit nummer

Brieven van lezers - pagina's 4/5
Column van Andries Hoogerwerf - pagina 6
Opinie van G.A. van der Wal - pagina's 7/8
De Nieuwe Wereldmarkt - pagina 17
Wereldhumanisme in de 21ste eeuw? - pagina 24
Lustrum van de universiteit - pagina 25
De radio- en tv-programma's - pagina's 26/27
HV-nieuws - pagina's 32/33
Cryptogram - pagina 34

BRIEF

Brieven zijn welkom.
Houdt u het wel kort. De
redactie behoudt zich
het recht voor om
brieven in te korten of
niet te plaatsen

Braidotti: onleesbaar en onbegrijpelijk

In de Humanist van februari is de Socrates-lezing van prof. Rosi Braidotti opgenomen. Het komt me voor dat hier sprake is van een redactionele vergissing. U hebt dat vermoedelijk al aangevoeld, wanneer u in de inleiding spreekt over een 'hoog abstractiegehalte' en de door schrijfster gehanteerde terminologie u aanleiding gaf een verklarende woordenlijst op te nemen. Helaas vraagt deze lijst op zich om een uitvoerige toelichting voor de niet filosofisch geschoolde lezer. Een dergelijk artikel hoort niet thuis in de Humanist, daar is Rekenschap voor.

Nu heeft u het merendeel van uw lezers opgezadeld met een onleesbaar en voor hen onbegrijpelijk stuk. Uit ervaring weet ik, dat veel mensen 'dat humanisme' toch al zo moeilijk vinden en die op deze manier nog meer kopschuw worden gemaakt. Nadat ik me door het artikel van mevrouw Braidotti had geworsteld was het voor mij duidelijk, dat zij dit geschreven heeft voor collega's, en daarbij gekozen heeft voor een vorm waarin vooral in de vorige eeuw werd geprobeerd een wetenschappelijke indruk te maken. Dat het ook anders kan wordt in dezelfde Humanist bewezen door prof. Kuitert.

B. Jonker (Assen)

Braidotti: boven je pet, maar ook op niveau van pulproman

Briefschrijver heeft zijn kritiek op de tekst van Braidotti ingebracht in de gespreksgroep van de afdeling Alkmaar. Hieruit een fragment. - red.

De inleiding vermeldt al dat de lezing 'een hoog abstractiegehalte' heeft. Naar ons oordeel zo hoog, dat het hier en daar boven je pet gaat. Aan de andere kant soms weer zodanig, dat je je afvraagt of je een pulproman in handen hebt: 'een hoop rommel, die zichzelf het centrum van schepping noemt; een kluwen begerend en trillend vlees, die zichzelf naar de top van een majestueus bewustzijn projecteert'. Ik ben blij dat mijn vrouw mij anders ziet! Is dit een voorbeeld van de manier, waarop feministen en nomaden: 'ideeën weer hun bewegingsvrijheid, vitale kracht en schoonheid geven'? Of van 'een meer gedurfd, gewaagde vorm van intelligentie, die vrijer en oneerbiediger is dan de gevestigde normen'? Het oordeel over het geheel was: te moeilijk voor de Humanist; een dergelijk artikel zal de verkoopbaarheid beslist niet bevorderen. En als men het toch in de Humanist wil opnemen, waarom dan niet - omdat het toch vertaald

moest worden - wat vrijer in voor de lezers begrijpelijke taal?

H. Brolsma (Heiloo)

Naschrift van de redactie:
De redactie streeft naar een Humanist die goed leesbaar is en heeft de kritiek op de tekst van Braidotti dan ook terdege in de oren geknoopt! Publikatie van de Socrateslezing in de Humanist gebeurde op grond van een vaste afspraak met de stichting Socrates. In de toekomst zal de redactie op meer geëigende wijze aandacht besteden aan deze jaarlijkse lezing.

Denken over zorg en bezorgdheid over denken

Het maartnummer van de Humanist bevat een aantal artikelen die op het eerste gezicht weinig met elkaar te maken hebben. Toch loopt er een zichtbare draad doorheen: een gedachtenspoor. In de beide inleidingen over het milieubeleid staat centraal dat de overheid aan het milieubeleid nog steeds te weinig aandacht geeft; kán geven omdat de 'politiek' nog te weinig over de lange termijn nadenkt. Mensen doen pas iets voor het algemeen belang (in dit geval het milieu) als ze zien dat het helpt en zijn daarbij gedeeltelijk afhankelijk van maatregelen van de overheid. De overheid kan pas iets doen als er voldoende mensen zijn die willen dat die overheid dat doet. Wanneer willen mensen dat? Als ze begrijpen dat het noodzakelijk is, en bezorgd

nadenken over de toekomst van hun kinderen. Joan Tronto zegt het in haar artikel over zorg niet met zoveel woorden maar erkent toch dat mensen sociaal levende dieren zijn, met de onderlinge zorgrelaties die daarbij horen. Elco Brinkman's verhaal gaat ook over zorg, maar hij zet het niet in een groter biologisch verband. Zoals veel christenen springt hij heen en weer tussen de persoonlijke verantwoordelijkheid van de mens en de 'Hogerhand' of 'God' die uiteindelijk van alles beslist. Hij mist daardoor een basis voor aards lange termijn denken. Als bioloog hoop ik dat meer humanisten leren inzien dat mensen een onderdeel van de natuur zijn, en daarbij horen tot de sociaal levende dieren met onderlinge zorgverplichtingen. Overigens bestaan die verplichtingen bij (voor zover ik weet alle) diersoorten uit zorg voor het nageslacht en soms voor de groep. Alleen mensen kennen de biologische luxe van speciale zorg voor de ouderen. Als humanist hoop ik dat meer politici bereid zullen worden om hun besluiten op realistische argumenten te nemen, waarbij de draagkracht van de natuur, voor de gevolgen van menselijke activiteiten, altijd het eerste en belangrijkste referentiepunt moet zijn. Terecht staat in het tweede artikel over het milieu dat het milieubeleid niet voldoende zwaarte krijgt als men het

alleen als 'een' pijler van het regeringsbeleid ziet. De natuur en daarmee het natuur- en milieubeleid, is het fundament waarop de pijlers van elk regeringsgebouw staan. Als men dat niet snel wil erkennen zakt het hele regeringsgebouw in elkaar. Dat is helaas niet alleen een Nederlands probleem. Als mens hoop ik dat wij de vrijheid van denken, die door de Franse Revolutie (205 jaar geleden) zoveel nadruk kreeg, met zijn allen willen gaan gebruiken om er voor te zorgen dat er in 2199 (205 jaar van nu) nog mensen kunnen zijn.

J.C. van Noordwijk-van Veen (Bosch en Duin)

Foute puzzel

Allereerst wil ik zeggen dat ik de inhoud en opmaak van de Humanist sterk verbeterd vind. Zo vind ik het ook leuk dat er een puzzel in staat. Maar het is vervelend dat er vaak fouten in staan. Zo ontbreken in de puzzel van februari 17 en 19 vertikaal. En wanneer je de letters in het onderste gedeelte invult, krijg je de zin: wesen das je nies wees is .changijtker dan alles wss je wees. Dat kan Glastra van Loon toch niet hebben gezegd?

Gonnie Bikker (Enschede)

Naschrift van de redactie:
Nee, dat zei Jan Glastra van Loon niet. Dit zei hij wel: Weten dat je niet weet is belangrijker dan alles wat je weet. Onze excuses!

Grijze plagen

Ze spreken van grijze plagen en willen de ouderen hun AOW verlagen. Pensioenen omlaag, bejaardenhuizen dicht, VUT afschaffen, huren omhoog. Maar in Texel bommen afgooien, wat miljoenen kost. Dat gaat door. Krankzinnige wereld, maar ook regeringen. Wat is vrede toch ver. De vluchtelingen vechten in Nederland, in Terneuzen, in een hotel. En lopen bedelend op straat. Laten we voor één keer ons verstand gebruiken en proberen een lichtpuntje te zien. Het is moeilijk maar het

proberen waard. Tijdens gesprekken met veel ouderen komt duidelijk hun bereidheid naar voren om door te vechten voor Vrijheid en Vrede. En dat is dan het lichtpuntje, want deze mensen wek ik op met hun kinderen en kleinkinderen te praten en ik zie weer een klare schone dag aankomen.

Miep Peeters-Metselaar
(Oost-Souburg)

**Bekijk het ook
eens van een
andere kant**

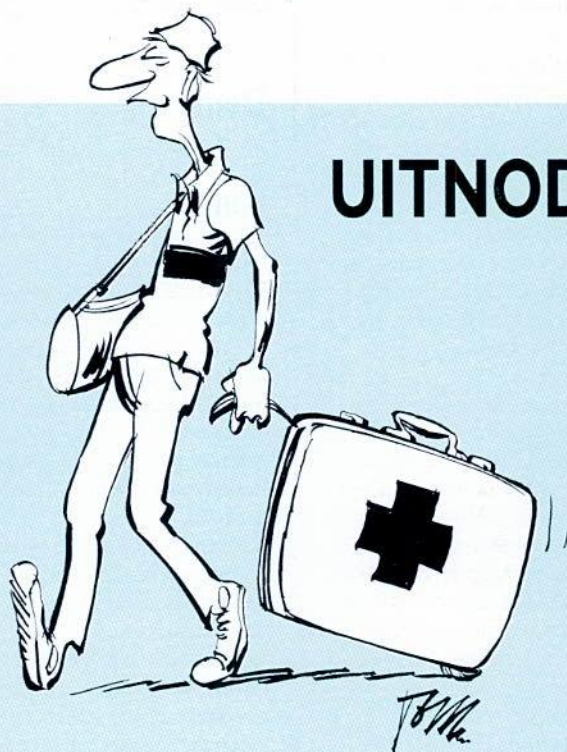
**Tweemaandelijks
tijdschrift over keerpun-
ten in Mens en Cultuur**

Nu in de winkel met:

- *Lichaamstaal
- *Dode stof bestaat niet
- *Drugs, hoe gevaarlijk zijn zij eigenlijk?
- *Wijze vrouwen

Let op:

In het februari/maart-
nummer een genereus
cadeauaanbod voor
nieuwe abonnees!

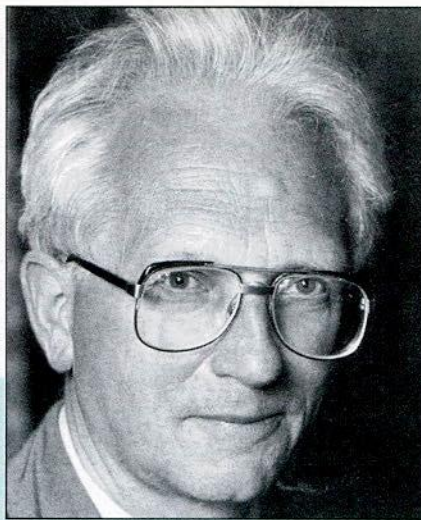

UITNODIGING AAN DE LEZERS

Wat is het ergste dat u ooit op vakantie is overkomen? Zo'n verhaal waarvan u zegt: nu kan ik er om lachen, maar toen... Schrijf het op en stuur het ons toe. Want in juni verschijnt het speciale zomernummer van de Humanist dat helemaal over vakantie gaat. Daarin zullen wij ook zoveel mogelijk reacties publiceren.

Doe mee en stuur ons uw mooiste anekdote over uw grootste vakantieleed. En als mogelijk mét moraal.

Uw bijdrage mag maximaal 150 woorden tellen (indien nodig zal de redactie redigeren en inkorten) en moet uiterlijk 23 mei binnen zijn bij de redactie. Stuur uw verhaal naar: redactie Humanist, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Politiek kan niet zonder idealen

door Andries Hoogerwerf

De politiek is het vorm geven aan de toekomstige samenleving door middel van argumentatie en machtsuitoefening. Zij is met andere woorden een poging om ideeën over de maatschappij om te zetten in maatschappelijke structuren en processen. Daardoor beweegt de politiek zich in het spanningsveld van idealisme en realisme. Politiek idealisme houdt in dat men bij het nemen van politieke beslissingen grote betekenis toekent aan waarden of idealen. De idealist veronderstelt dat idealen in staat zijn het menselijk leven en de maatschappij te leiden en te hervormen. Daar tegenover staat het politieke realisme. Dit houdt in dat men niet idealen, maar de waarneembare werkelijkheid en dus de bestaande situatie als uitgangspunt voor politieke beslissingen moet kiezen. Vaak versmalt men dit realisme tot een economisch realisme. Men laat zich dan vooral leiden door de eisen van het bestaande economische stelsel.

Het spanningsveld van idealisme en realisme kan men ook aanduiden als het spanningsveld van waarden en feiten of van normatief en empirisch redeneren. Dit dilemma is mooi verwoord door de Zwitserse filosoof Amiel toen hij zei: 'De werkelijkheid bederft wanneer het ideaal er niet zijn zout aan toevoegt, maar het ideaal zelf wordt tot een vergif, indien het zich niet met de werkelijkheid verbindt'. Met andere woorden: het is verstandig zowel een eenzijdig idealisme als een eenzijdig realisme te vermijden.

De plaats van waarden in de Nederlandse politiek verandert. In de jaren 1945 tot ongeveer 1965 stonden de beginselen van de levensbeschouwelijke zuilen centraal. Tegelijk kende men in deze periode van wederopbouw en welvaartsgroei veel gewicht toe aan de waarden van soberheid en sociale rechtvaardigheid. Die combinatie maakte de ontplooiing van de verzorgingsstaat mogelijk.

Van ongeveer 1965 tot 1977 namen de waarden van de gelijkheid, de solidariteit en de democratie een grote plaats op de politieke agenda in. Het was de periode van democratisering en welzijnszorg. Na 1977, toen de economische stagnatie kwam, begon de periode van de bezuinigingen, waarin het beginsel van de doelmatigheid centraal stond. Politiek heeft altijd te maken met waarden, zoals de beginselen van de vrijheid, de gelijkheid, de solidariteit, de democratie en de verdraagzaamheid. Maar de aandacht daarvoor is niet altijd even groot.

Het normatieve redeneren is vooral sinds de jaren tachtig in de politiek afgenomen. Het getal en het geld nemen in het politieke debat een belangrijke plaats in. De politiek wordt steeds meer opgevat als een markt. Men spreekt van de BV Nederland, de bedrijfsmatig werkende en klantgerichte overheid, de ambtenaar als manager en de calculerende burger. Er zijn politici die van alles de prijs en van niets de waarde kennen. Men huurt reclamemensen in voor het 'verkopen' van overheidsbeleid, van politieke partijen en van politici aan de kiezers. De imagologie lijkt de plaats van de ideologie in te nemen.

Het wijdverbreide cynisme, het ontbreken van een geloof in idealen, ondermijnt de democratische discussie en het streven naar maatschappelijke hervormingen.

In de politiek gaat het niet alleen om doeleinden en middelen en om oorzaken en gevolgen, maar ook om waarden en normen. Een politiek zonder waarden heeft geen vaste koers, mist de menselijke maat en wordt onherkenbaar. Vraag in gesprekken over politiek vooral ook eens door welke waarden (idealén, principes, beginselen, uitgangspunten) uw gesprekspartner zich bij een politiek oordeel laat leiden. De politiek wordt daar veel interessanter door.

Andries Hoogerwerf is politicoloog. Hij is emeritus hoogleraar bestuurskunde van de Universiteit Twente in Enschede.

Humanisme moet politiek richting geven

De verkiezingsstrijd is z'n laatste fase ingegaan. Nog even en dan zullen de dames en heren politici weer in nieuwe samenstelling aan de slag moeten met de enorme maatschappelijke problemen die om politieke oplossingen vragen. Dat kan puur zakelijk. Maar dat blijkt volgens G.A. van der Wal niet voldoende. Er zijn ook ideeën nodig, principes over wat belangrijk is voor mensen en wat wenselijk is voor de samenleving. Anders zwalkt de politiek stuurloos van de ene ad hoc-oplossing naar de andere.

Het Nederlandse politieke landschap is er in de laatste decennia niet overzichtelijker op geworden. Politieke partijen die traditiegetrouw op een min of meer vaste aanhang konden rekenen, zien hun achterban afbrokkelen. De uitslag van de laatste gemeenteraadsverkiezingen bevestigt daarmee een trend die zich niet tot Nederland beperkt. Blijkbaar herkennen grote groepen kiezers zich niet meer als vanzelfsprekend in een bepaalde politieke partij.

G.A. van der Wal

hoogleraar wijsbegeerte
aan de Erasmus Universiteit
in Rotterdam

Deze ontwikkeling in de Nederlandse politieke verhoudingen is vrij recent. Tussen de twee Wereldoorlogen en vanaf 1945 tot ongeveer 1965 was de politieke situatie veel overzichtelijker. De politieke partijen vertegenwoordigden elk een bevolkingsgroep met een duidelijk herkenbare subcultuur. Ze profileerden zich op basis van godsdienst of levensbeschouwing; uit hun program sprak een stelsel van 'beginselen', een maatschappijvisie waarmee de achterban volkomen instemde.

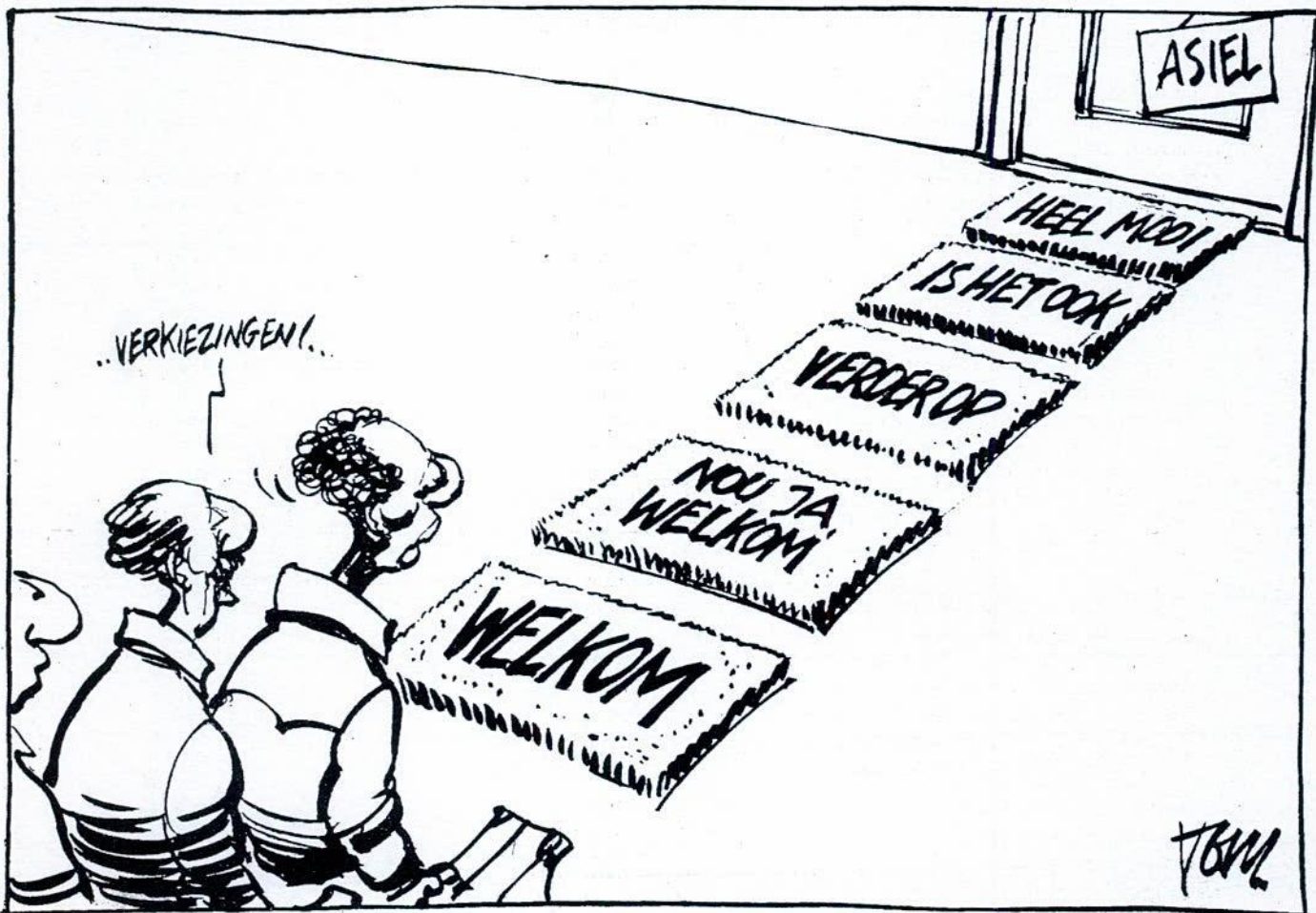
Deze wijze van partijvorming had gevolgen voor de manier waarop men politiek bedreef. Ondanks hun uiteenlopende ideologieën waren de partijen heel pragmatisch en zakelijk in hun dagelijkse politie-

ke praktijk. De besluitvorming kwam tot stand in een spel van geven en nemen, want de politieke elites beseften te goed hoe zeer ze tot elkaar waren veroordeeld. Ze toonden een groot realiteitsbesef en waren bereid tot compromissen.

Dit pragmatisme beperkte zich echter tot de dagelijkse praktijk. Iedere partij bleef immers vanuit zijn eigen levens- en maatschappijvisie opereren en met andere partijen onderhandelen. De eigen maatschappijvisie was voor de betrokkenen dan ook zeker geen franje maar een gezichtsbepalend uitgangspunt voor hun politiek.

Inmiddels staan we op forse afstand van dit politieke model. Bij veel partijen is er geen traditionele achterban meer aanwezig en van politiek die vanuit beginselen wordt bedreven, is weinig meer zichtbaar.

Er zijn verschillende factoren aanwijsbaar die tot de afbrokking van dit model hebben geleid. Zo zijn de diverse groepschillen in de laatste decennia uiteen gevallen, hun karakteristieke overtuigingen

gingen en leefwijzen zijn vervluchtigd. De verschillen **tussen** de groepen zijn kleiner geworden. Tegelijkertijd is er steeds meer verdeeldheid **binnen** de groepen ontstaan (geen huis dat niet innerlijk verdeeld is). Als beginselen op deze manier hun verankering in een bepaalde manier van leven en denken verliezen, en mede daardoor omstreden raken, dan verliezen ze hun functie als kompas voor het bedrijven van politiek.

Gevolg is dat er een ideologisch vacuüm is ontstaan, dat nu wordt ingenomen door een combinatie van ideologieloos pragmatisme en instrumentalisme. Het ideologieloos pragmatisme gaat er van uit dat men politieke problemen per geval en gegeven de situatie, moet en kan oplossen. Daarbij komt dan het instrumentalisme dat iedere vorm van handelen, dus ook het bedrijven van politiek, slechts beschouwt als het vinden van de juiste middelen om een gegeven doel te bereiken.

Deze combinatie van pragmatisme en instrumentalisme krijgt steeds meer invloed op onze manier van denken en handelen. Er ontstaat een cultuur die steeds vaker een 'technische' aanpak van problemen voorstaat. Die aanpak toont zich ook op gebieden die van zichzelf uit niet-technisch gericht zijn, zoals opvoeding, gezondheidszorg, onderwijs, wetenschap, het recht en de kunst. Door deze ontwikkeling lijken maatschappijvisies en ideologieën tegenwoordig ofwel overbodig, ofwel zó verzwakt dat ze geen richting meer kunnen geven aan het politieke bedrijf. Maar betekent dat nu het einde van de principe-politiek en daarmee dat er geen plaats meer is voor levensbeschouwing in de politiek?

Politiek, als gerichte ordening van de samenleving, heeft een 'technische' dimensie: we weten dan min of meer nauwkeurig wat we willen en hoe we een gegeven situatie aan onze wensen kunnen aanpassen. In dit opzicht is het dus zaak om de juiste middelen te vinden die beantwoorden aan het gewenste doel. Politiek, in deze technische zin van het woord, is immers sterk gericht op het oplossen van problemen.

Maar zo'n technische benadering volstaat niet bij, bijvoorbeeld, het zoeken naar een andere inrichting van de betaling van de gezondheidszorg. Evenmin is dat het geval bij de beslissing over de milieubelastende uitbreiding van Schiphol of bij de vraag of de Centrum-Democraten buiten spel gezet moeten worden in de gemeentepolitiek. Een bevredigende oplossing voor dergelijke kwesties komt niet binnen bereik door een louter technische, pragmatische benadering. Zonder achterliggende ideeën over maatschappelijke solidariteit, de rol van de overheid, de gronden voor natuurbehoud en de betekenis van democratie, worden discussies over zulke kwesties stuurloos en chaotisch.

Daarmee stuiten we op een tweede dimensie van politiek, die te maken heeft met onze wensen, doelen en prioriteiten zelf. Deze zijn niet eenvoudig gegeven. Het vormgeven van deze wensen en prioriteiten gebeurt in een collectief, een gemeenschap die haar kijk op de zaken tot uitdrukking brengt en gestalte geeft aan wat belangrijk en wenselijk is en wat niet.

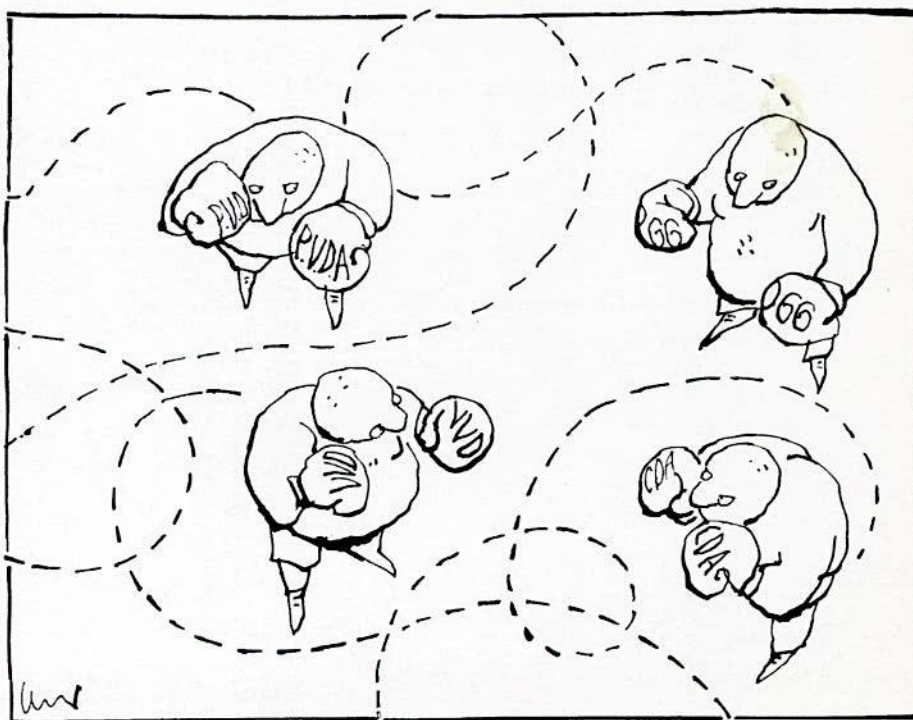
Natuurlijk hoeft niet ieder politiek probleem principieel op scherp gezet te worden. Gelukkig niet. Toch zullen op de achtergrond van de praktische besluitvorming altijd ideeën aanwezig moeten zijn over wat belangrijk is voor mensen en wat wenselijk is voor de samenleving. Zijn die ideeën er niet, dan zwalkt de politiek stuurloos van de ene ad-hoc oplossing naar de andere. Om duidelijkheid te scheppen, zal men zich regelmatig moeten bezinnen op deze tweede dimensie van politiek.

Dat de politiek zulke achtergrondvisies nodig heeft, wil nog niet zeggen dat die ook beschikbaar zijn. Het probleem schijnt juist te zijn dat de sociale en ideële voorwaarden voor zulke visies tegenwoordig aan ernstige slijtage onderhevig zijn. Hoeveel waarheid daar ook in schuilt, het gaat zeker te ver om op grond daarvan nu tot het einde van de levensbeschouwelijke verhalen te concluderen.

Ik denk dat veel mensen tegenwoordig te zeer onder de indruk zijn geraakt van dit modieuze standpunt. Met als gevolg dat ze geen oog meer hebben voor wat ze aan ideële reserves beschikbaar hebben en verzuimen daar een eigentijdse expressievorm voor te zoeken. Standpunten verliezen echter hun aantrekkingskracht en geloofwaardigheid als ze niet vanuit de eigen ervaring steeds opnieuw worden ver-

woord. Ze verworden tot clichés. De beste dienst die levensbeschouwelijke posities zichzelf en ons allen kunnen bewijzen is niet zich in politiek-sociaal opzicht zo grijs mogelijk te maken. Beter kunnen ze de maatschappelijke consequenties van actuele dilemma's zo helder mogelijk uitwerken. Alleen zo wordt duidelijk waar politieke debatten over gaan. Kwesties als bijvoorbeeld het euthanasieprobleem zullen dus niet langer om pragmatische redenen onder de tafel worden gewerkt, want daar blijven ze doorzeuren.

Ook van het humanisme als geestelijke stroming mag men een uitwerking van maatschappelijke implicaties van grote vraagstukken verwachten. Niet (maar dat spreekt vanzelf) om op die manier oplossingen te vinden voor concrete politieke problemen zoals bijvoorbeeld de bekostiging van de gezondheidszorg. Maar wel om zo de richting te bepalen waarin die oplossingen gezocht moeten worden en inzicht te geven in de criteria waar een bevredigende oplossing aan moet voldoen. ●

**In veel landen hebben ze
twee woorden voor democratie:**

"Bek dicht."

Een goede moraal heeft

De morele overwegingen van Heleen Dupuis

De fundamentele belangen van mensen op het oog

Steeds meer mensen vragen zich af hoe ze goed moeten leven. Aan welke morele normen en waarden moeten ze zich houden om een zo menswaardig en gelukkig mogelijk bestaan te leiden? Dat is vooral een kwestie van moraal. En denk nou niet gelijk aan iets hoogs en verhevens, of aan dat irritante opgeheven vingertje. Want een moraal, een set van gedragsregels, hebben we allemaal.

Van oorsprong is moraal ontworpen om het leven te vergemakkelijken. Dat zou je niet zeggen, want zekerheid en houvast, tot voor kort kenmerken van een moraal, zijn ver te zoeken. Veel mensen weten dan ook niet meer wat goed is en wat kwaad. Heleen Dupuis houdt zich al jaren bezig met deze vragen. Zij schreef er ook een klein, helder boekje over: 'Goed te leven, reflecties op de moraal'. Hoog tijd dus dat de Humanist de bekende ethica uitnodigde voor een gesprek over eigenbelang en egoïsme, over vrije wil en morele plicht.

En over de gulden regel: als je op een bepaalde manier behandeld wilt worden, zorg dan dat je anderen ook zo behandelt.

Haar werkkamer in het oude faculteitsgebouw in Leiden is hoog en licht en ademt een weldadige stilte. Buiten ruisen zilvergroene blaadjes in de voorjaarswind, binnen wordt de neutrale studeerkamer-sfeer aangenaam doorbroken door persoonlijke accenten als een huiselijke zithoek en koffie in waarachtig porselein. Het is nog vroeg in de ochtend, maar Heleen Dupuis heeft me begroet met een bijna voelbare werklust. Haar stem is licht, bijna meisjesachtig - een verrassend contrast met de weinig luchtige materie die ze aanroert.

Ze begrijpt wel waarom het woord 'moraal' bij velen het beeld oproept van een opgestoken vingertje - het vingertje van de staat, de kerk of het ouderlijk gezag. Daar hoeft je alleen de geschiedenis van de seksualiteit maar op na te slaan. Nog niet zo lang geleden zette de seksuele moraal mensen volkomen klem. Maar om dat aspect van de moraal gaat het in de visie van Heleen Dupuis niet: "Ik zie moraal meer als een overlevingsstrategie, waarbij dat overleven liefst met zoveel

door Trudy Kunz

Foto's: Chris Pennarts

mogelijk kwaliteit gepaard moet gaan. Moraal is er niet om het elkaar lastig te maken, maar juist om het prettiger voor elkaar te maken." Met zo'n invulling neemt zij duidelijk afstand van de calvinistische traditie, die het afschrikwekkende en benauwende van de moraal benadrukt. "Het altijd tekortschieten en het zondebesef zijn dingen die mij absoluut niet aanspreken. Ik voel veel meer voor het standpunt van de oude Grieken, die een samenhang zien tussen goed leven in morele zin en goed leven in de zin van een aangenaam leven leiden. Met name bij Aristoteles hebben geluk en goedheid heel veel met elkaar te maken.

Dat zou ik graag heel duidelijk willen onderstrepen: je morele plicht doen is niet zo naar als je denkt. We moeten elkaars leven beter zien te maken. Je ziet dat heel duidelijk in de gezondheidszorg, waar de medische ethiek ertoe dient dat men er niet alleen als patiënt, maar ook als mens beter van wordt. Volgens mij is het doel van moraal: zoveel mogelijk proberen te maken van de menselijke situatie. Dat houdt in dat je heel goed moet blijven nadenken over alles wat je doet. Daarmee is niet gezegd dat je leven er moeilijker door wordt - hoogstens dat je bewuster leeft."

U schrijft: een moraal moet je altijd blijven toetsen aan de werkelijkheid. En als die werkelijkheid verandert, verandert ook de moraal.

"Ja. Ik ben ervan overtuigd dat de anti-conceptie-pil de seksuele moraal grondig heeft veranderd. En dat de huidige medische technologie ook de opvattingen over medische ethiek verandert, zelfs móet veranderen. Nu nog vasthouden aan allerlei klassieke morele principes in een geneeskunde waar zoveel kan - dat is rampzalig. Moraal is iets flexibels, waarmee ik niet ontken dat er in veel moralen - want er zijn er natuurlijk meerdere - gemeenschappelijke elementen zitten." ►

"Ik denk dat moraal bestaat uit opeengestapelde ervaring: mensen geven in hun morele regels uitdrukking aan wat ze uit het verleden hebben geleerd. Dat kan mede door de godsdienst of een andere autoriteit bepaald zijn." Moraal staat ook niet per definitie voor het goede: "Het kan natuurlijk ook behoorlijk fout gaan. Hitlers opvattingen deugden van geen kant, maar ik zou ze wel als 'moraal' willen kwalificeren. Ik vind het op zichzelf niet erg dat er verschillen in moraal zijn - het vervelende is alleen, dat er in de samenleving zoveel machtsfactoren in meespelen. Er kan een heersende moraal ontstaan die meer te maken heeft met mensen die de macht hebben om hun visie op te leggen, dan dat het gaat om een echte morele, met goede argumenten gestaafde overtuiging."

Als moraal is gebaseerd op een complex van ervaringen, dan is het dus iets wat pas in de volwassenheid vorm krijgt.

"Ja. Een theorie daarover die ik buitengewoon verhelderend vind, is de theorie van Kohlberg. Hij signaleert dat de mens als individu, maar ook als soort, in de loop van zijn ontwikkeling steeds diepere motieven krijgt om te handelen. Eerst doe je iets omdat je geen tik op je vingers wilt krijgen, dan doe je het omdat je aardig gevonden wilt worden - *'the good boy orientation'* - maar op een gegeven ogenblik kom je erachter dat er ook andere, meer fundamentele redenen zijn. Dan komt het stadium van de reciprociteit, de wederkerigheid, waarin je herkent dat je, als je zelf welgedaan wilt worden, anderen ook wel moet doen. En in het hoogste stadium overstijgt je handelen het eigenbelang: dan doe je iets, omdat je denkt dat het voor ons allen het beste is. Ik vind dat een mooie theorie, omdat je zo kunt zien dat zowel volken als individuen ergens in hun ontwikkeling zijn blijven steken."

De link naar verloedering en teloorgang lijkt op dit punt makkelijk gelegd, maar daarvoor is ze toch te weinig pessimistisch: "Als je er politiek naar kijkt, vind ik dat we - alle kritische kanttekeningen even terzijde - in de westerse wereld wel proberen een hoog niveau te halen. We doen echt allerlei dingen die als samenleving niet in ons eigen belang zijn. Ik geloof er niets van dat wij er zoveel barbaarser op zijn geworden. Ik geef toe: de afwijkingen die we in onze eeuw zien, zijn natuurlijk afgrijselijk. Maar we herkennen ze wel als afwijkingen en dat vind ik al een vooruitgang. Met name als het om medische ethiek gaat, vind ik het onzin om te beweren dat we ons op een hellend vlak zouden bevinden. Wij zijn ontzettend zorgvuldig met leven bezig. Ook wat betreft mensenrechten: we proberen daar toch iets van te maken vanuit een zeer principiële overtuiging dat alle mensen recht hebben op bepaalde minimumvoorwaarden om te kunnen bestaan."

Er zijn nog zoveel noden in de samenleving, moet je dan al je eigen behoeftes maar laten prevaleren onder het mom van: ik heb er recht op?

Kan iets absoluut 'goed' of 'kwaad' zijn?

"Ik kan alleen maar zien dat mensen op verschillende manieren omgaan met goed en kwaad. Of er een absoluut 'goed' en een absoluut 'kwaad' is - dat weet ik niet, want ik kan het niet kennen. Daar zit gewoon je eigen waarneming, je eigen perceptie tussen. Hoewel ik denk dat heel veel mensen zich kunnen vinden in de formulering die we tegenwoordig vaak gebruiken: een 'goede' moraal heeft de fundamentele belangen van mensen op het oog. Maar dat is alleen een kader. Hoe je die moraal dan weer invult en wat je wat je onder fundamentele belangen van mensen verstaat... daar kun je natuurlijk ook weer een stevig robbertje over vechten."

U stelt: dankzij de vrije wil is de mens in staat te kiezen tussen alternatieven. Met andere woorden: zonder die vrije wil overkomen de dingen je alleen maar en is 'goed te leven' een kwestie van toeval.

"Spreeken over 'goed' en 'kwaad' betekent dat mensen tot op zekere hoogte

aansprakelijk gesteld kunnen worden voor hun daden. En dat kunnen ze pas, als ze er zelf een stem in hebben gehad. In een systeem waarin er geen enkele ruimte is om keuzes te maken en waarin mensen alleen maar instinctmatig handelen, zoals dieren - in zo'n systeem is moraal niet aan de orde. Dat vind ik ook zo mooi aan de studies van vooroorlogse Duitse antropologen. Iemand als Gehlen ziet de mens bijvoorbeeld als 'Mangelwezen'. Een wezen met allerlei gebreken, dat door zijn zintuigen en zijn biologische instincten niet op één vast spoor wordt gezet, maar juist bij alles een zekere ruimte heeft en daardoor met honderden keuzes wordt geconfronteerd. In die situatie dient moraal om de benodigde structuur in die keuzes aan te brengen."

Zonder vrije wil dus geen moraal. Politiek gezien betekent dat, dat een dictatuur per definitie amoreel is. Maar wat betekent het, omgekeerd, voor een land waar de individuele keuzemogelijkheden vrijwel onbeperkt zijn?

Heleen Dupuis: "Ik voel er wel iets voor om te zeggen dat mensen in morele zin tegenwoordig overbelast zijn. Ik vind het zelf ook weleens een zware last, terwijl ik er bijna professioneel in ben getraind om problemen te herkennen. Er wordt mij weleens iets voorgelegd en dan heb ik iets van: o, moet ik daar óók alweer over denken? Milieu, vluchtelingen - het houdt niet op. En dan is het, denk ik, een menselijke neiging om op een gegeven moment te zeggen: 'laat maar zitten'. Zo kijk ik soms bewust níet naar het Journaal. Al die ellende - éven niet. Het zijn toch allemaal dingen waaraan je je ergert omdat je vindt dat we er eigenlijk iets aan zouden moeten doen. Het probleem is ook: je moet zoveel feitenkennis hebben om overwogen morele keuzes te kunnen maken, dat het steeds moeilijker wordt om een samenleving op dat niveau te brengen. Je moet wel héél goed onderwijs bieden, wil je bereiken dat de meeste mensen begrijpen wat dingen voorstellen en wat de consequenties zijn. Ik krijg bij veel politici toch ook vaak het idee dat het hen eigenlijk ontgaat waar het precies om draait. Neem alleen al het fenomeen genetische manipulatie. Puur feitelijk valt dat al niet te snappen, en dan moet je er ook nog een morele waardering aan geven! Dat is erg veel gevraagd van mensen. In principe kun je wel op tijd de discussie openen en er is ook een staatscommissie geweest, onder leiding van een ethicus,

die al die zaken heeft bekeken. Alleen - niemand weet hoe het allemaal verder gaat en wat precies de consequenties zijn. Op het gebied van de klinische genetica weten we wél wat er aan problemen aankomt, en de genetici zelf zijn ook de eersten om het te vertellen, alleen - hoe dan te reageren? Dat is nog niet zo simpel."

Onheilsprofeeten hebben altijd gezegd: als de mogelijkheid er is, valt het in alle redelijkheid te verwachten dat er vroeg of laat ook gebruik van wordt gemaakt. Heleen Dupuis, hoewel geen onheilsprofeet, kan zich daar wel bij aansluiten. Het is althans een mechanisme dat zij op allerlei gebied heeft kunnen waarnemen. "Toch is het theoretisch gesproken denkbaar dat wetenschappers iets uitvinden zonder dat wij er in de gezondheidszorg iets mee doen. Zoals bijvoorbeeld het kunstmatig zwanger maken van oudere, niet meer vruchtbare vrouwen. Er zijn nog zoveel noden in de samenleving, moet je dan al je eigen behoeftes maar laten prevaleren onder het mom van: ik heb er recht op?" Maar de ontwikkeling en de dadendrang van de mens hebben nu eenmaal steeds verderstrekkende gevolgen, en in een droevig moment zou je tot de conclusie kunnen komen dat aan het eind daarvan louter onheil ligt. Dupuis noemt de gigantische hoeveelheid auto's op de weg een voor de hand liggend voorbeeld, "maar zelfs de geiser in onze keuken kan,

indien consequent niet schoon gemaakt, een menselijk drama ontketen. Het is ongelooflijk hoe zorgvuldig je eigenlijk moet leven - niet alleen om je eigen leven te behouden, maar ook om dat van anderen te sparen."

U ziet de moraal veranderen in onze samenleving?

"Ja. In het verleden hebben heel veel mensen zich door hun kerk of door de overheid de wet laten voorschrijven, en dat is duidelijk aan het veranderen. Dat is begonnen met die enorme opleving van burgerlijke ongehoorzaamheid in de jaren zestig en nu vinden wij dat de overheid eigenlijk geen moraal meer hoort te hebben. Er moet wel overeenstemming zijn over een aantal morele kwesties, maar verder hebben wij toch allemaal het gevoel dat we zelf onze moraal moeten invullen. En behalve in hele kleine specifieke groepen scoort de kerk toch ook niet echt hoog als het gaat om het voorschrijven van morele normen. Nederland is daar wel een heel sterk voorbeeld van. Ook de katholieke kerk krijgt hier met zijn beperkende seksuele moraal geen voet aan de grond. De anticonceptie-pil wordt hier evenzeer door katholieke vrouwen geslikt als door niet-katholieke, en ook zaken als abortus en euthanasie - ik zou weleens de cijfers willen zien, maar ik ben ervan overtuigd dat dat gelijkelijk verdeeld is onder alle gezindten en niet-gelovigen. Vroeger was het mede de rol van de kerk om een morele gids te zijn en ik denk dat kerken die rol niet meer spelen."

Wie zou die rol van morele gids nu moeten of kunnen spelen?

"Uiteindelijk is moraal natuurlijk een kwestie van opvoeding, niet zozeer door de scholen maar door de ouders zelf. Ik geloof wel in het idee dat wij als een onbeschreven blad ter wereld komen - uiteraard met een aantal primaire biologische neigingen - en dat wij qua moraal gevormd worden door de cultuur, het onderwijs en de opvoeding. Het is natuurlijk volkomen duidelijk dat de één daar veel ontvankelijker voor is dan de ander. Ik denk ook - maar daar moet ik voorzichtig in zijn - dat, naarmate je verder ontwikkeld bent, de kans groter is dat je beseft dat er morele verplichtingen zijn, en waarom die er zijn. Ze zijn er, omdat we niet zónder kunnen. Ik pleit er ook voor dat we terug moeten naar onze morele verplichtingen. Het CDA noemt het 'christelijke waarden', wat in mijn optiek hetzelfde is. We moeten onze kinderen weer opvoeden met het besef dat er morele verplichtingen zijn en dat je niet zomaar een tramhuisje in elkaar kunt timmeren. Ik ben bang dat een heleboel ouders er toch te weinig bijilstaan dat zij daarin een taak hebben; dat zij grenzen moeten stellen."

Ze denkt bij opvoeden overigens niet alleen aan kinderen. Ook volwassenen

Ook volwassenen kunnen elkaar opvoeden door elkaar te laten zien dat de hele zaak beter reilt en zeilt als iedereen bepaalde morele waarden in acht neemt

Wereldhumanisme op de drempel van de 21ste eeuw?

Het Nederlandse humanisme omvat meer dan het Humanistisch Verbond en het wereldhumanisme is ruimer dan de IHEU. Het wordt tijd het westerse humanisme te confronteren met het humanisme van andere culturen en continenten. En met wat de verschillende vormen van humanisme hebben te zeggen over de paradox van onze tijd. Die paradox wordt gevormd door de groeiende mondiale afhankelijkheid die gepaard gaat met een schrijnend gebrek aan begrip en aan gemeenschappelijke waarden. Reden genoeg om in 1990 de stichting Forum 2001 op te richten met als stuwende krachten Fons Elders, hoogleraar aan de Universiteit voor Humanistiek en Rob Tielman, voorzitter van de al genoemde internationale humanistische organisatie, de IHEU. Forum 2001 heeft als doelstelling het bieden van een platform waarop humanistisch ingestelde wetenschappers, kunstenaars en filosofen vrij met elkaar in debat kunnen gaan over wereldproblemen, ongehinderd door

enige achterban. Twee jaar geleden werd door de stichting op Sardinië een symposium georganiseerd met als thema *Humanism toward the Third Millennium*, waarvan onlangs het verslag in boekvorm verscheen.

In het Westen zijn we in het algemeen van mening dat het humanisme ten tijde van de Renaissance is ontstaan, toen denkers en schrijvers de Griekse en Romeinse Oudheid herontdekten en er zich in herkenden. De Algerijnse islamoloog Mohammed Arkoun is het daar niet mee eens. Volgens hem is er een ononderbroken stroom humanistisch erfgoed geweest vanaf de Oudheid tot aan de Renaissance. Tijdens onze 'donkere Middeleeuwen' liep die echter tussen de 8ste en 12ste eeuw via de Arabische cultuur. De geestelijke kloof tussen islam en het Westen is volgens hem het produkt van de beeldvorming door de eeuwenlange strijd met het Ottomaanse rijk. Dit verwrongen beeld van de islam lijkt tegenwoordig helaas bevestigd te worden door het optre-

den van een handjevol moslim-fundamentalisten, die misbruik maken van heersende gevoelens van onvrede in de Arabische wereld. Pas wanneer deze gevoelens, gevoed door de economische afhankelijkheid van het Westen, verdwenen zijn en er sprake is van stabiele staatsgrenzen, is er een samenleving mogelijk waarbinnen het Arabisch humanisme opnieuw kan gedijen.

In China bestaat volgens de in ballingschap levende Chinese dichter DuoDuo eveneens een eeuwenoude humanistische traditie, gekenmerkt door het streven naar harmonie, naar evenwicht tussen yin en yang, tussen het vrouwelijke en het mannelijke, het natuurlijke en cultureel, inkeer en expansie. Door de noodlottige Culturele Revolutie en het onderdrukkende communistische bewind is deze traditie op de achtergrond geraakt. Op Taiwan bleef de traditie echter wel bestaan maar komt meer en meer in de knel door politieke spanningen en het genadeloze kapitalisme van de economische ontwikkeling. DuoDuo ziet een mogelijke revival van Chinese humanistische waarden bij de 300.000 intellectuelen die China ontvluchten. Zij streven een balans na tussen Oosterse en Westerse waarden, al was het alleen al uit lijfsbehoud.

Tot slot een stem uit de 'Tweede Wereld', die van de Roemeense filosoof Andrei Plesu. Humanisme is volgens hem in Oost-Europa een besmette term. Het roept allerlei negatieve associaties op als macht, leider en volksgevoel. De term 'humanisme' doet enerzijds een appèl op iets goeds in de mens, op het 'menselijke'. Het communisme heeft het humanisme echte misbruikt waardoor humanisme wordt geassocieerd met ideologie, propaganda, dubbele moraal. Volgens Plesu genereert humanisme zo gauw het wordt tot wereldbeschouwing en het 'de vleug van menselijkheid' verliest.

'Humanism toward the Third Millennium' kan worden besteld worden door f 20,- over te maken op rekening 44.65.54.952 van de ABN-AMRO-bank te Amsterdam (die als gironummer 2391 heeft), onder vermelding: 'bestelling Humanism'. Eind april vindt het tweede symposium plaats. Inlichtingen: Forum 2001, Koningslaan 4, 1075 AC Amsterdam, tel: 020 - 5736311.

Albert Nieuwland

Rekenschap over paarse coalitie

Het verkiezingsjaar is reden om het themagedeelte van het maartnummer van Rekenschap te wijden aan de mogelijkheid van een 'paarse coalitie' tussen PvdA, VVD en D66. Over de wenselijkheid van zo'n coalitie schrijven in dit nummer oud-HV-voorzitter Rob Tielman, D66-kamerlid Louise Groenman, oud VVD-kamerlid Greetje den Ouden en Emmy Jacobs.

U kunt dit nummer van Rekenschap bestellen door f 14,- over te maken op giro 582293 t.n.v. de stichting Socrates te Utrecht onder vermelding van 'Rekenschap maart 1994'. Een abonnement kost f 50,- per jaar (vier nummers) en kan worden opgevraagd door te schrijven naar: Humanistisch Verbond, Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht (postzegel niet nodig). Wacht s.v.p. met betalen op de acceptgirokaart.

Ingezonden Mededeling

Oratie van prof. Van der Staay: 'De les van Plantijn'

Op donderdag 14 april zal Adriaan van der Staay een rede houden met als titel 'De les van Plantijn'. Daarmee aanvaardt hij zijn ambt als bijzonder hoogleraar in de Faculteit der Historische Kunswetenschappen van de Erasmusuniversiteit Rotterdam. Zijn leeropdracht is daar 'kunst en samenleving in humanistisch perspectief, in het bijzonder de geschiedenis en actuele vormen van cultuurkritiek en cultuurpolitiek'. Prof. Van der Staay is door de stichting Socrates in het ambt benoemd. In het dagelijks leven is hij directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Deze inaugurele rede is openbaar en vindt plaats in het Groot Auditorium van de Erasmusuniversiteit, Burgemeester Oudlaan 50 in Rotterdam. Aanvang 16.00 uur. Om 16.45 uur is er receptie.

**3-DAAGS
MEDITATIE-
WEEKEND**

**"Enlightenment
Intensive".**

Werkzame methode voor het zoeken van de eigen waarheid. 21-23 mei.
Inlichtingen: 072 - 642063.

Ze zit voor Groen Links in de Tweede Kamer en is samen met Mohammed Rabbah lijsttrekker voor deze nieuwe partij.

Ina Brouwer over de alledaagse idealen van haar partij, haar enorme vertrouwen in de mogelijkheden van het individu en hoe je een nieuwe visie schept.

Ina Brouwer

**Politici
over hun
inspiratiebron**

Voordat ze haar politieke stroming omschrijft aarzelt ze even. Ina Brouwer (43), parlamentslid voor Groen Links en bij de komende Tweede Kamerverkiezingen één van de lijsttrekkers van deze partij, houdt er niet van om in herhalingen te vallen. Ze zegt: "Ik probeer zaken elke dag op nieuw onder woorden te brengen. Ik probeer altijd zorgvuldig mijn woorden te kiezen. Het is niet zo dat ik na een vraag een knopje indruk en het antwoord heb." De kern van de beweging is niet gemakkelijk te definiëren. Ina Brouwer voorzichtig: "Groen Links staat voor de kwaliteit van het leven."

Het klinkt groots maar is minder hoog gegrepen dan het lijkt. Groen Links, zo meent Brouwer, hecht aan het belang van "de leefomgeving van de mens", het milieu (groen) en zet zich in voor de solidariteit tussen mensen (links). "Ik zeg niet dat deze begrippen alleen aan Groen Links zijn voorbehouden maar bij ons vormen ze de uitgangspunten. Wij zijn ons bewust dat we in ons politieke handelen er iets voor moeten doen en laten. Je krijgt niet zomaar een samenleving waar iedereen tot zijn recht komt, je krijgt niet zomaar een milieu dat leefbaar is en blijft. Je moet er iets voor doen." Het onderscheid tussen Groen Links en de andere politieke stromingen in Nederland illustreert Ina Brouwer aan de hand van het credo vrijheid (liberalen), gelijkheid (socialisten) en broederschap (christen-democraten). "Deze begrippen zijn ontstaan in de tijd van de Franse Revolutie toen de burger zich ging emanciperen. Die emancipatie betrof de economisch zelfstandige man. De vrouwen werden uitgesloten evenals grote groepen mannen, de zogenaamde bezitslozen. De vrijheid betekende dus niet de vrijheid van vrouwen of van vreemdelingen. De ge-

lijkheid was een strijd tussen gegoede heren. En de broederschap...ik zou dat woord nooit gebruiken omdat het zo mannelijk is, omdat het alleen betrekking heeft op de relaties tussen mannen."

De ommekeer vond enkele decennia geleden plaats. Brouwer: "In de jaren zestig, zeventig zie je dat met name de vrouwenbeweging de betekenis van vrijheid, gelijkheid en broederschap ter discussie heeft gesteld. Vrijheid voor wie, gelijkheid voor wie? En hoe zit het met het zusterschap? In feite werden de politieke stromingen tot herbezinning gedwongen. Belangrijk bij Groen Links is dat wij voor een deel onze wortels hebben in de vrouwenbeweging. De vrouwenbeweging is voor ons een grote inspiratiebron."

De slogan van de Franse Revolutie richt zich op de relaties tussen mensen. "Het gaat om de vraag hoe de mens zich verhoudt tot de staat, de overheid versus de burgers. Maar het gaat er helemaal niet om hoe de mens zich verhoudt tot de natuur. De natuur is altijd een vanzelfsprekend gegeven geweest. Het was er en de mens kon er gebruik van maken. Het enige discussiepunt was of de natuur - de grond - gelijk en rechtvaardig werd verdeeld. De milieubeweging - waarmee wij ons verwant voelen - heeft deze begrippen ook ter discussie gesteld. Natuurlijk zijn de relaties tussen mensen belangrijk maar de basis waarop wij leven staat op instorten. Hoe kunnen wij over vrijheid, gelijkheid en broederschap of zusterschap blijven praten als we over twintig jaar geen wereld meer hebben om dit te realiseren?"

Hoewel de grote politieke partijen in de loop der jaren oog hebben gekregen voor nijpende kwesties als het milieu, zitten ze nog te veel ingekapseld in hun historische vorm, vindt Ina Brouwer. "Groen Links beschouw ik als een stroming die een poging waagt om inhoud te geven aan een nieuwe manier van denken over de maatschappij, over de politiek." Groen Links is een partij in ontwikkeling. Opnieuw

langrijke kwesties als de plaatsing van kernwapens, maakte het niet zoveel meer uit of je tot de CPN, EVP, PPR of PSP behoorde. We kwamen elkaar overal tegen. In de vrouwenbeweging, in de vredesbeweging. We hadden dezelfde standpunten. Het was heel moeilijk een buitenstaander de verschillen uit te leggen. We begrepen dat de scheidslijn niet meer leefde." Een nieuwe lichting politici kreeg het voor het zeggen. Het besef 'samen staan we sterk' domineerde. Ina Brouwer: "Velen van ons behoren tot de generatie van 1968."

Ze beschouwt zichzelf als een typische exponent van die woelige jaren zestig. Gevormd in een tijd waarin opstandigheid 'bon ton' was, sloot ze zich in 1973 aan bij de Communistische Partij Nederland. Voor deze partij vervulde ze van 1981 tot 1986 het kamerlidmaatschap. Onder haar leiderschap verdween de CPN uit het parlement. Aanleiding voor haar aansluiting bij de CPN was een bezoek aan India. Daar werd ze geconfronteerd met "de afgrijselijke armoede" van de Derde Wereld. Haar weerzin tegen de westerse zelfgenoegzaamheid groeide. "Ik was wel een echte student, een opkomende carrièrevrouw maar ik kon niet tegen de egoïstische benadering van veel Nederlanders die alleen maar bezig waren met hun eigen carrière en die vonden dat de rest van de wereld voor zichzelf moest zorgen. Dat druiste in tegen mijn plichtsgevoel dat je voor mensen die het niet redden moet zorgen."

Toch was de politieke keuze opmerkelijk voor een in Rotterdam geboren dochter van een politiecommissaris die de eerste jaren van haar studie rechten in Groningen lid van het studentencorps was. Of wellicht niet. De 68-generatie wordt juist gekenmerkt door het verzet tegen de ouders, tegen de gevestigde orde.

In de woonkamer van haar huis op de Amsterdamse Nieuwmarkt verklaart ze dat ze nooit voor de handliggende keuzes

Hoe kunnen we over vrijheid, gelijkheid en broederschap of zusterschap blijven praten als we over twintig jaar geen wereld meer hebben om dit te realiseren?

voorzichtig: "Groen Links is een beweging die een nieuw soort protest formuleerde."

Vier jaar geleden besloten de kleine linkse partijen (PSP, CPN, PPR, EVP en de Onafhankelijken) om samen op een verkiezingslijst uit te komen. Men constateerde dat de onderlinge overeenkomsten groter waren dan verschillen.

Ina Brouwer: "De linkse partijen waren steeds meer op elkaar gaan lijken. Bij be-

heeft gemaakt. Ondanks haar liberale opvoeding werd ze communiste, maar ze verloochende haar VVD-afkomst nooit. "Mijn ouders hebben me een opvoeding gegeven die gericht was op het respect voor mensen. Ik heb geleerd dat ieder mens recht heeft op een menswaardig leven." Toen ze als advocaat ging werken, prefereerde ze een deftig advocatenkantoor boven een socialistischer ingesteld advocatencollectief. "Ik wilde het vak goed leren."

Ik ben op zoek naar een nieuw evenwicht tussen de bescherming en de vrijheid die mensen nodig hebben

Haar toenmalige keuze voor de communistische partij blijft ze verdedigen, ofschoon ze toegeeft dat het bekrompen milieu van de CPN toen tegenwoordig niet meer bij haar past. "Ik werd lid van de CPN vanuit een verzetsbeweging. Een beweging tegen maatschappelijk onrecht en onderdrukking. In Groningen kwam ik mensen als Fre Meis tegen. Oude communisten die in de oorlog in het verzet hadden gezeten, nog steeds heel strijdbaar waren en ergens voor stonden. Ze hadden een zelfbewuste houding die mij ontzettend aansprak. Het waren mensen die hun eigen positie hadden geriskeerd om anderen te helpen. Het communisme in Nederland was toen al anders dan in andere landen. Voor mij was belangrijk dat de CPN in 1968 afstand had genomen van de Sowjet-inval in Praag. Toen ik lid werd, twintig jaar geleden, kwam ik nog maar weinig mensen tegen in de CPN die streefden naar een één-partij-systeem. Wel naar een socialistische samenleving. Hoe? Dat was niet altijd duidelijk. Concrete vraagstukken als het verzet tegen de Vietnamoorlog en activiteiten van de vredesbeweging en de vrouwenbeweging stonden centraal."

Die strijdbaarheid prikkelt haar nog steeds. "Ik ben eigenlijk geen diplomaat, geen bestuurder. Ik voel me meer thuis bij pioniers." Ze is vicevoorzitter van de Nederlandse afdeling van de mensenrechtenorganisatie het Helsinki Citizen Assembly. "We proberen steun te geven aan mensen in nood. We verzamelen geld in voor de inwoners van Sarajevo en we ondernemen politieke acties. Kern is voor mij: Je kunt

nog zulke prachtige standpunten innemen op je bank bij het haardvuur maar

het komt erop aan of je in de ruwe werkelijkheid mensen steunt die een gevecht leveren. Als ik niet de politiek was ingegaan, zou ik misschien wel voor een organisatie als Artsen Zonder Grenzen zijn gaan werken."

De vraag rijst in hoeverre de dogma's en ideologie van haar oude communistische leer haar parten blijven spelen. Ina Brouwer: "Ik ben en blijf een pragmaticus. Als je mij vraagt 'ben je iemand die in dogma's gelooft of heeft geloofd', zeg ik 'neen'. Als je mij vraagt 'was je iemand in de CPN die idealen vertolkte' dan zeg ik 'ja'. Het ging mij niet om een ideologie maar om een maatschappelijk ideaal, een mensvisie. Ik heb nooit een blauwdruk van de maatschappij gehad. Goed beschouwd had de CPN die ook niet echt. De kern van het denken van de CPN was het vertrouwen dat mensen gezamenlijk de maatschappij moeten veranderen. Dus niet je heil of je hoop op de staat richten, je niet neerleggen bij de bestaande verhoudingen maar zelf actie ondernemen en de samenleving zo veranderen dat mensen het beter krijgen, dat mensen meer gelijkwaardig zijn."

Deze elementen vindt ze terug bij Groen Links. "De idealen van Groen Links zijn heel alledaags: vrede, een rechtvaardige samenleving voor ieder mens, ieder kind, ongeacht de huidskleur, religie en seksuele voorkeur, en respect voor het milieu." In tegenstelling tot het CDA is er in Groen Links geen sprake van een gevecht tussen bloedgroepen. "Ik denk dat de mensen in onze partij het belangrijker vinden om vorm te geven aan hun idealen dan vast te houden aan de oude tradities. Natuurlijk zijn er nog mensen in de partij die een hang hebben naar een bepaalde groep maar als je kijkt naar de verkiezing

Ik werd lid van de CPN vanuit een verzetsbeweging. Een beweging tegen maatschappelijk onrecht en onderdrukking.

van het lijsttrekkerschap zie je dat de bloedgroepen geen rol speelden. Er is wel gewezen op mijn CPN-verleden maar het heeft zich niet tegen mij gekeerd."

Samen met Mohammed Rabbac, directeur van het Nederlands Centrum Buitenlanders, voert Ina Brouwer de lijst van Groen Links aan. Reden voor de gedeelde functie is dat ze haar driejarige dochtertje geregeld van dichtbij wil meemaken. Ze wil de opvoeding niet enkel overlaten aan haar vriend en de crèche. En dus werkt ze vijftig tot zestig uur per week in plaats van tachtig tot negentig uur. Ze hoopt met haar 'deeltijdbaas' een voorbeeld te stellen "want een politicus moet ook durven te inspireren en een voorbeeld durven te stellen". "Sommige politici zijn een symbool geworden. Iemand als Joop Den Uyl was het symbool voor een sociaal gevecht. Of Hans Wiegel. Die was het symbool voor de kleine zelfstandige."

Het vermogen van de politiek om de samenleving drastisch te veranderen, is volgens Ina Brouwer beperkt. "Vaak loopt de politiek achter de feiten aan en is er in de samenleving al iets veranderd. Zoals de oorlog in het voormalig Joegoslavië. Het begon met onrust en verzet in de samenleving, pas daarna werd het door de politiek opgepikt." Wel kan een politicus z'n steentje bijdragen aan het geluk van de mens. Ina Brouwer: "Het streven blijft een maatschappelijke structuur te creëren waardoor er voor alle mensen dezelfde kansen ontstaan. Het is volstrekte onzin om te zeggen dat een Antilliaan die op de Antillen is opgegroeid en een Nederlander die uit Wassenaar komt dezelfde kansen hebben. Je moet dus iets doen waardoor die Antilliaanse man of vrouw ook de mogelijkheden krijgt om zichzelf te ontplooien. De voorwaarden hiervoor liggen niet vast. Als politicus moet je scherp in de gaten houden wat de overheid en wat het individu moet regelen."

Haar vertrouwen in de mogelijkheden van het individu is enorm. "Ik vind het heel belangrijk dat mensen zelf het heft in handen nemen. Ik wil mensen stimuleren om zelf beslissingen te nemen. Helaas is onze cultuur nogal gericht op wat niet kan. De slachtoffersrol wordt te sterk benadrukt. Misschien komt dat wel door het calvinisme. We benadrukken het sombere perspectief van de mensheid, ook in de zin van: 'we zijn maar een klein landje. Welke zin heeft een milieubeleid als er gifwolken uit dat grote Oost-Euro-

pa blijven overwaaien?'"

We lijden volgens haar aan het Calimero-effect. "We zijn zo zielig en we moeten altijd hulpverleners om ons heen hebben." In de tijd dat ze juridische bijstand aan mishandelde vrouwen verleende, maakte ze zich zelf ook wel eens schuldig aan dit gedrag. "Ik had de neiging een bepaalde houding tegenover mijn cliënt in te nemen, zo van 'ik los dat wel voor je op'. Die houding heeft in Nederland er toe geleid dat veel mensen onzelfstandig zijn. Ik heb echter een groot vertrouwen in de mogelijkheid van elk individu om over zijn eigen leven te beslissen."

In beginsel herbergt elk mens, zo meent Ina Brouwer, het goede en kwade in zich. Afhankelijk van de situatie waarin de mens manoeuvreert wordt of zichzelf manoeuvreert kan het ene of het andere domineren. "Als ik langdurig wordt getreiterd, kan ook ik goed van me af meppen. Ik heb altijd gezegd dat als mijn kind vermoord zou worden, ik het eerste beste pistool pak dat ik te pakken zou krijgen om de dader neer te schieten. Dat gevoel heeft, denk ik, elk mens. Daarom is het goed dat er een staat is die het 'oog om oog, tand om tand-beginsel' voorkomt." De kunst is om het kwade beheersbaar te maken en om beide eigenschappen te onderkennen. "Dus je moet niet alleen benadrukken dat de mens altijd goed is. Misschien is dat wel de fout die onze samenleving heeft gemaakt. We hebben altijd gedacht dat als we maar zouden zorgen dat alles geregeld is en er voldoende voorzieningen zijn, iedereen gelukkig zou worden. Dat is dus niet gebeurd. Elk mens heeft een uitdaging nodig. Je moet niet alle risico's willen voorkomen. Je moet de mens de keus laten. Als iemand zwaar ziek is moet je hem of haar de keus laten om te sterven en niet dwingen om honderdtachtig behandelingen te ondergaan. Als een vrouw met zes kinderen een carrière wil opbouwen, moet je haar die keus laten, ook al zitten er veel risico's aan."

"Ik zou willen dat mensen meer ruimte krijgen om vorm aan hun eigen leven te geven. Ik ben op zoek naar een nieuw evenwicht tussen de bescherming en de vrijheid die mensen nodig hebben. Een evenwicht tussen wat wel en wat niet van bovenaf moet worden opgelegd." Een neiging naar liberalisme? "Misschien. Er zit in mij een combinatie van verschillende stromingen." Ze is een beetje liberaal en een beetje socialistisch. En ook een beetje humanistisch. Hoewel ze "niet het type mens is dat werken van grote huma-

nisten als Erasmus leest en zichzelf vervolgens als Erasmus-aanhanger bestempelt. "De rode draad voor mij is uiteindelijk het respect voor de mens, het geloof in de waarde en in de kracht van de mens."

Het categorisch denken waarbij mensen aangesproken worden op hun afkomst en achtergrond stuit haar tegen de borst. "Ik heb grote moeite om in categorieën te denken, zo van 'hij is een migrant, zij is een allochtoon en hij is een autochtoon'. Ik luister naar wat mensen te zeggen hebben. Ik vind het etiketteren van mensen heel vervelend." Maar is het erg om te signaleren dat iemand Surinamer, vrouw of Eskimo is? Is de etnische en religieuze achtergrond niet een onmiskenbaar component van de beleavingswereld van een mens? Ina Brouwer: "De vraag is waar je de nadruk oplegt, ook als je positief discrimineert. Ik ben voor positieve discriminatie maar het is iets anders mensen voortdurend als een lid van een categorie te beoordelen. Ik ben voor een maatschappij waarin iemand wordt beoordeeld op wat hij of zij heeft in te brengen, los van zijn achtergrond, sekse, seksuele voorkeur. Ik denk dat mensen, onafhan-

kelijk waar ze dan ook vandaan komen, meer overeenkomsten hebben dan verschillen. Ik hoop dat dat besef nog eens echt zal doordringen."

Optimistisch is ze daar niet over. "Ik ben heel somber over de verhoudingen in de wereld. We gaan erop achteruit. Wij zijn hier in Nederland een klein onderdeel van een groter geheel. Als je naar het groter geheel kijkt, Europa, Afrika, dan zie je dat de oude ideeën, de oude gevechten, de oude onderdrukkingsmechanismen zoals het nationalisme weer de kop steken. We zien etnische oorlogen en een golf van vreemdelingenhaat. In West-Europa trekken landen zich terug in hun eigen fort. Het voormalig Joegoslavië is een gruwelijk voorbeeld. Wie had er ooit gedacht dat er op Europees gebied na 1945 een volkerenmoord zou plaatsvinden? Ik ben helemaal niet optimistisch maar dat is geen rede voor mij om bij de pakken neer te gaan zitten."

Haar oplossing ligt in de bestrijding van het conservatisme.

"Je moet je wapenen tegen reactionaire denkbelden. De samenleving is in crisis en het wordt tijd dat de verhoudingen opnieuw worden gezien. Op elk vlak.

Ik vind het heel belangrijk dat mensen zelf het heft in handen nemen. Ik wil mensen stimuleren om zelf beslissingen te nemen. Helaas is onze cultuur nogal gericht op wat níet kan.

Tussen mannen en vrouwen, tussen autochtonen en allochtonen, tussen oud en jong. De samenleving is constant in beweging. De bejaarde van twintig jaar geleden is een andere bejaarde dan die van nu. Een kind van nu is een ander dan het kind van twintig jaar geleden. Je moet een nieuwe visie scheppen om concreet te kunnen handelen. Hoe? Je lost de werkloosheid niet op zonder de herverdeling van werk. Je verbetert de positie van vrouwen niet zonder een gedeelde zorg voor de kinderen. Ik zie het als mijn opgave en die van Groen Links om de veranderingsprocessen op te pakken en te stimuleren."

Ze vertelt met genegenheid over haar ontmoeting met een theaterdirecteur uit Sarajevo die ondanks de oorlog een filmfestival in zijn belegerde stad organiseerde. Ina Brouwer: "Hem werd gevraagd waarom hij een filmfestival houdt terwijl zijn stad in oorlog is en de kogels hem om de oren vliegen. Zijn antwoord was: 'waarom wordt er geschoten op een stad waar een filmfestival wordt georganiseerd?' Zo'n houding vind ik fantastisch. Het geeft hoop."

De strijd om het werkende bestaan

Informatiepakket over vechtmaatschappij nu beschikbaar voor discussie

Op 13 november vorig jaar werd een conferentie gehouden over 'de vechtmaatschappij'. Van deze door het Humanistisch Verbond georganiseerde dag over de strijd om het werkende bestaan is een video-reportage gemaakt. Deze is nu samen met een uitgebreid schriftelijk verslag en een handleiding voor discussie over dit onderwerp beschikbaar.

Enkele uitspraken over 'de vechtmaatschappij'

Wouter Buitelaar: De snelle jongens en meisjes gaan het maken in de zogenaamde tempocratie. De verworven vrije tijd gaat voor een deel weer verloren omdat men langer nodig heeft om te herstellen van het jachtige werk.

Hans Wansink: De toegenomen onzekerheid leidt tot het fanatiek verdedigen van verworven rechten. 'Jij mag niet meer meedoen' is de behoudende reflex van groepen en naties die zich in het nauw voelen gedreven.

Jos de Beus: 'De vechtmaatschappij' kan door de spanning ook het beste uit mensen halen en zo leiden tot herstel van de economie. Ook kan het mensen binden in de strijd en aanzetten tot grotere solidariteit.

Ruut Veenhoven: Zolang de samenleving haar verantwoordelijkheid voor de verliezers blijft nemen in de vorm van uitkeringen en opleidingsmogelijkheden, is de trend naar meer zelfstandigheid en assertiviteit een heel acceptabele ontwikkeling.

Voor belangstellenden die de discussie over de vechtmaatschappij in de afdelingen voort willen zetten, is nu een informatiepakket verkrijgbaar. Dit pakket bestaat uit een video-reportage van de conferentie, een uitgebreid verslag, een themanummer van Rekenschap en een handleiding voor de discussie. Dit informatiepakket kost f 35,- (exclusief porti) en is te bestellen bij Arianne de Brauw, afdeling Bezinning van het Humanistisch Verbond (Postbus 114, 3500 AC Utrecht, tel.nr. 030-318145).

Foto: Bart Eijgehuijsen/Hollands Hoogte

Universiteit viert eerste lustrum met internationaal congres

De Utrechtse Universiteit voor Humanistiek - uniek in zijn soort in de wereld - bestaat alweer vijf jaar en viert dit met een groot internationaal congres.

Van 21 tot 23 april wordt het (engelstalig) congres gehouden onder de titel *'Embarrassment of identities: humanism and the future of Europe'*. Vele prominenten uit binnen- en buitenland zullen hun medewerking verlenen.

Het congres wordt op 21 april geopend door minister Hedy d'Ancona. Daarna zal de Ierse David Norris het woord voeren over de socio-politieke aspecten van de Europese eenwording en een Iers perspectief op culturele identiteit. De Italiaan Grazia Marchianò zal het vervolgens hebben over de 18e eeuwse invloeden van het Oosten op Europees humanisme en de Duitse Alexandre Zinoviev praat over individualisme en communaliteit.

Op vrijdag 22 april opent de Amerikaan Daniel Callahan de dag met een lezing over een ethische visie op zorg. Aansluitend hierop worden een achttal workshops gehouden over verschillende thema's die allemaal vanuit een Europees perspectief worden bekeken: de kunsten, mensenrechten, ethiek en gezondheidszorg, heterogeniteit, feminisme, huma-

nisme, drugbeleid, nationalisme, economische ontwikkeling en democratie.

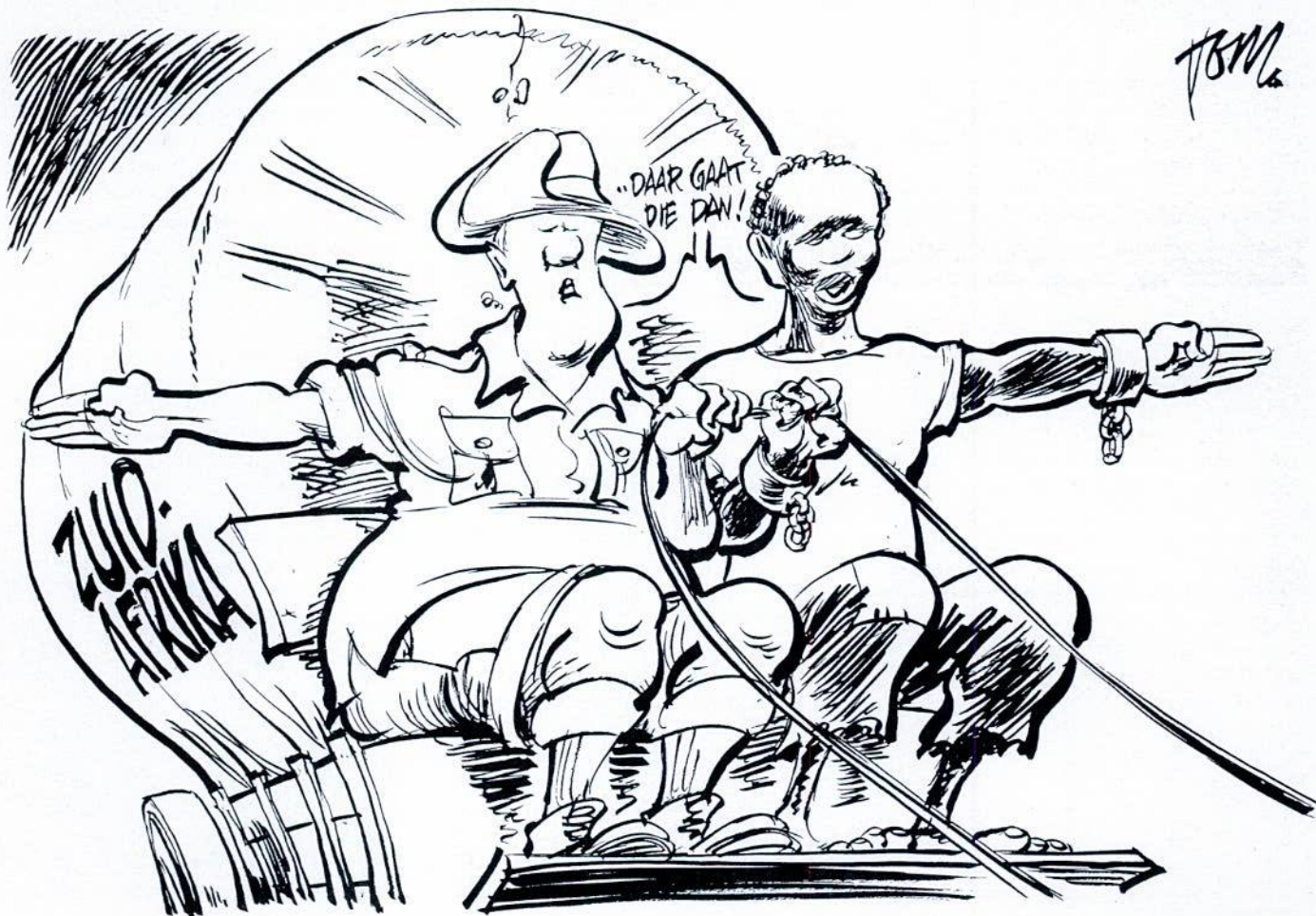
Op zaterdag 23 april houdt de Amerikaan Stephen Toulmin een lezing over de vraag of naties ouderwets zijn. Na de lunch vindt dan een plenaire discussie plaats over de 'verwarring van identiteiten'.

Deelname aan het congres is mogelijk voor één dag, twee dagen of drie dagen. Prijzen zijn achtereenvolgens f 150,-, f 200,- en f 250,-. Voor studenten, werklozen en AIO's geldt een korting van 50%. Het is ook mogelijk de lezing van Stephen Toulmin apart bij te wonen (kosten f 30,-). Ook kunt u de lezing bijwonen plus de lunch en de plenaire discussie voor f 75,-. In dat laatste geval moet u zich wel inschrijven bij het congresbureau. Alle activiteiten vinden plaats in het Academiegebouw, Domplein 29 in Utrecht.

Wilt u meer informatie over de inhoud van het congres, dan kunt u contact opnemen met Diane Ricketts, tel. 030-390100. Wilt u de uitgebreide folder aanvragen of wilt u zich inschrijven, bel dan met Congresbureau SWP, Hans de Graaf, tel. 030-368060.

Bijzondere leerstoel aan de Universiteit voor Humanistiek

Voor de theoretische doordenking van het thema feminisme, humanisme en emancipatievraagstukken is een bijzondere leerstoel gevestigd aan de Universiteit voor Humanistiek. Het is een wissel-leerstoel voor telkens een periode van één jaar. De leerstoel zal waarschijnlijk in 1994/95 voor de eerste keer worden bekleed. Binnen de Universiteit voor Humanistiek vormt het thema feminisme en humanisme een speciaal aandachtsgebied, waarbij wordt samengewerkt met vrouwenstudies van de Universiteit Utrecht. Volgens plan zal de komende jaren een aantal promotie-onderzoeken op dit terrein plaatsvinden. De leerstoel is mede bedoeld voor de begeleiding van deze promovendi.

RADIO

In De Documentaire, iedere maandag van 13.10-14.00 uur, kunt u in april onder meer luisteren naar:

Maandag 11 april

De joden van Beek

Reconstructie van het verzet in een klein Limburgs dorp. In Beek, gelegen in het Zuid-limbursche heuvellandschap, woonden achttwintig joden toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Dankzij de hulp van dorpsgenoten konden vijftien van hen de oorlog overleven. De afgelopen jaren heeft de Stichting Herdenking Oorlogsslachtoffers de geschiedenis van de joden in

Beek uitvoerig onderzocht. Dat heeft geresulteerd in een uniek document waarin tot in het kleinste detail het verzet wordt uitgespit. In De Documentaire vanmiddag een reconstructie, op basis van de getuigenissen van de laatste overlevenden. Zo bijvoorbeeld mevrouw Klinkers en haar verhaal van de 'Engelse kamer'. Op een dag kwam zij bij slager Meyer toen diens vrouw haar vertelde dat haar man en zij een onderduikadres zochten. Mevrouw Klinker heeft het echtpaar drie jaar lang in huis gehad, zonder er met iemand over te spreken. Zelfs voor haar kinderen wist ze het tot lang na de oorlog geheim te houden: 'Op die kamer hebben Engelsen gezeten'.

'Hotel Hennekens' noemden onderduikers de zolder van de sigarenfabriek van meneer Hennekens. Bijna drie jaar verbleven zij op de zolder, zonder ook maar één keer naar beneden te mogen; 'Zelfs niet toen de begrafenisstoet van de vader van één van de onderduikers voorbijtrok', herinnert Hennekens zich.

Spil van alles was Willy Sangers, ambtenaar van de burgelijke stand. Hij regelde persoonsbewijzen en waarschuwde de joden als er deportaties op komst waren. De nsb-burgemeester hield hem voortdurend in de gaten maar desondanks slaagde Sangers erin om van de gemeenteadministratie een chaos te maken. Sangers zelf was overigens de eerste om zijn rol te relativeren. 'Ik zat nu eenmaal op die plek', zei hij twee jaar geleden vlak voor zijn dood.

Samenstelling: Erik Hogenboom en Frans Jennekens.

Voor het literaire programma De Verbeelding, van 14.00-14.30 uur, staan de volgende onderwerpen gepland.

Maandag 11 april

De Middelburgsche Avonturier

In 1760 verscheen deze Nederlandse anonieme roman waarin een reis beschreven wordt naar Suriname, dat al sinds eind zeventiende eeuw een Nederlandse kolonie was. Samenstelling en presentatie: Ilonka Verduren.

Raadpleeg voor het overige - de gasten in het live-interviewprogramma Boven het Dal onder andere - uw gids en voor de meest actuele informatie pagina 255 Teletekst op de dag van uitzending.

TELEVISIE

30 maart jongstleden begon een nieuwe serie afleveringen van het jongerenprogramma YOY. Daarin worden zes programma's uitgezonden, waarin Joost Tholens nu, tien jaar later, opnieuw de zes kinderen bezoekt die hij in 1984 al eerder filmde. Wat is er in tien jaar allemaal veranderd met de zes, die toen zo'n veertien jaar oud waren? Wat is er uitgekomen van hun dromen? YOY wordt iedere woensdagavond uitgezonden, van 19.00-19.25 uur. In april vervolgt YOY-Europa met:

Woensdag 13 april

De wereld van Monika

De Hongaarse Monika woonde tien jaar geleden in een dorpje op de Hongaarse poesta. Ze ging graag naar school, hielp met evenveel liefde haar ouders en zorgde zo nu en dan voor haar broertjes. Een rustig en tevreden leven. Op de televisie had ze wel eens een operatie gezien en ze wilde dan ook graag operatie-verpleegkundige worden.

Woensdag 20 april

De wereld van Mario

Mario woont tien jaar later in een geheel ander land, zonder geëmigreerd te zijn. Zijn vader was buschauffeur in het toenmalige Oostduitse Karl Marx Stadt. Mario zat op een school die te vergelijken is met onze lts. Mario was met name goed in de technische vakken en wist zeker dat hij iets in de telecommunicatie wilde gaan doen. Zijn vader was partijlid en zelf was Mario betrokken bij de commu-

Mario Proger

nistisch georiënteerde FDJ, de Vrije Duitse Jeugd. In Mario's wereld is er vanzelfsprekend veel veranderd in de afgelopen jaren, maar hoe is hij zelf terechtgekomen?

Woensdag 27 april

De wereld van Paqui

Paqui was tien jaar geleden dertien. Ze zat in het kleine Zuid Spaanse dorp Espe-

Paqui Cano Lozano met kind

ra op de mavo. Het wilde niet erg vlotten met leren. Voor een gedeelte vond dat zijn oorsprong in het feit dat ze vaak katoen moest plukken, om voor het arme gezin wat bij te verdienen. Haar vader was gastarbeider geweest in Duitsland, maar teruggekeerd omdat hij werkeloos was geworden en heimwee had.

Woensdag 4 mei

De wereld van Julie

De Engelse Julie woonde tien jaar geleden in Birmingham en was toen twaalf jaar oud. Haar ouders werkten allebei en

Julie Turner

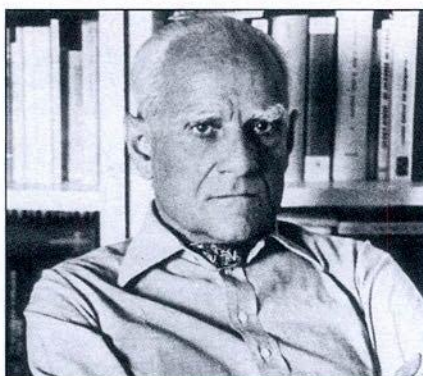

waren zelden thuis. Op school vond ze er helemaal niets aan; liever zou ze gaan werken, maar ze wist niet of je in Birmingham ooit werk zou kunnen vinden. Haar moeder raadde haar af te trouwen en trouwen wilde ze dan ook niet. Gelukkig worden, dat was het enige wat ze wilde.

Behalve YOY zendt het Humanistisch Verbond in de maand april uit tijdens de zogenaamde dagtelevisie. In de koker zitten daarvoor herhalingen van een aantal van de mooiste documentaires uit de voorbije jaren. Dus videorecorders paraat, want het kon wel eens de laatste kans te zijn te kijken naar:

Maandag 11 april, 9.07 - 10.00 uur: **Sexe & Money**
Documentaire uit 1989 van Eveline van Dijk.

Maandag 18 april, 9.07 - 10.00 uur: **Het Afrikaanse gezicht van Corneille**. Documentaire uit 1992 van Jos Wassink.

Alberto Moravia

Maandag 25 april, 9.07 - 10.00 uur: **Alberto Moravia in het land van Rembrandt**. Programma uit 1990 van Manu-ela Hartsuyker.

Maandag 2 mei, 9.07 - 10.00 uur: **De Greb**.
Documentaire uit 1990 van Koen Aarts en Hans Pols.

Film over de gebeurtenissen in de meidagen van 1940 op en rond de Grebbeberg. Vijf militairen (vrijwilligers en dienstplichtigen) vertellen hun verhaal. Over de mobilisatie, de eerste oorlogshandelingen, de veranderende normen en waar-

den, de angst, de gevechten, de kame-raadschap, en het onvermijdelijke einde. De chronologie van de gebeurtenissen wordt als raamwerk voor de vertelling gebruikt, de persoonlijke ervaringen staan centraal.

De Greb was gedurende de mobilisatie in 1939 en 1940 de soldatenbenaming van de Grebbeberg in Rhenen. Stellingen op en rond de Grebbeberg werden tijdens de mobilisatie gebouwd als onderdeel van de Grebbelinie, de verdedigingsstrook van het IJsselmeer tot aan de Rijn, waarachter Holland zich zo veilig waande.

Voor de toenmalige soldaten was de Greb meer dan een onderdeel van een linie; voor hen vormde het een onneembaar bastion waarachter geen gevaar te vrezen viel. 'We zaten hier als een vorst, met zware stellingen, ons kon niet gebeuren.' De heersende neutraliteitsgedachte, die ook in het verleden succesvol gebleken was, versterkte die beleving van veiligheid.

Ingezonden mededeling

Counsellingsopleiding Psycho-Sociaal Werkende

Wij zijn:

- ★ de grondleggers van deze opleiding, die al bijna 20 jaar lang wordt verzorgd door onze topdocenten
- ★ lid van de Europese en Nederlandse Associatie voor Counseling

U wilt:

- ★ uw carrièremogelijkheden op de arbeidsmarkt verbeteren
- ★ effectiever en professioneler met mensen omgaan en begeleiden
- ★ menselijke hulpbronnen benutten, stress en arbeidsverzuim terugdringen

Wij bieden u een opleiding:

- ★ die een sterke stimulans is voor uw professionele én persoonlijke ontwikkeling

- ★ relevant voor gezondheidszorg, bedrijfsleven, onderwijs en overheid
- ★ die zeer goed staat aangeschreven
- ★ die flexibel inspeelt op actuele ontwikkelingen en stromingen
- ★ op HBO-niveau, die in deeltijd wordt gevolgd
- ★ met bijscholingsmogelijkheden (en vrijstellingen) voor (ex)-studenten van andere HBO-opleidingen
- ★ die persoonlijke aandacht garandeert door praktijkgericht, mondeling onderwijs
- ★ die colleges om de 14 dagen op zaterdag en de beide weekendtrainingen houdt in ons opleidingscentrum EurOase te Amersfoort
- ★ die de wekelijkse avondtraining in uw regio verzorgt

- ★ met uitstekende accommodatie en verzorging
- ★ die ook in beperkte mate door toehoorders kan worden gevolgd
- ★ met de mogelijkheid voor een **proefcollege**

In **september 1994** begint weer een nieuw studiejaar van deze unieke opleiding, waarvoor wij **nu de inschrijving** openstellen.

Onze **gratis prospectus** gaat uitgebreid in op alle aspecten van deze opleiding, bel daarom **020-6 250 251** of schrijf naar **Herengracht 562, 1017 CH Amsterdam.**

**E U R O P E E S
I N S T I T U U T
V O O R P S Y C H O - S O C I A L E
E D U C A T I E**

Mensen weten vaak toch Zelfs in een

door Rian van Lierop

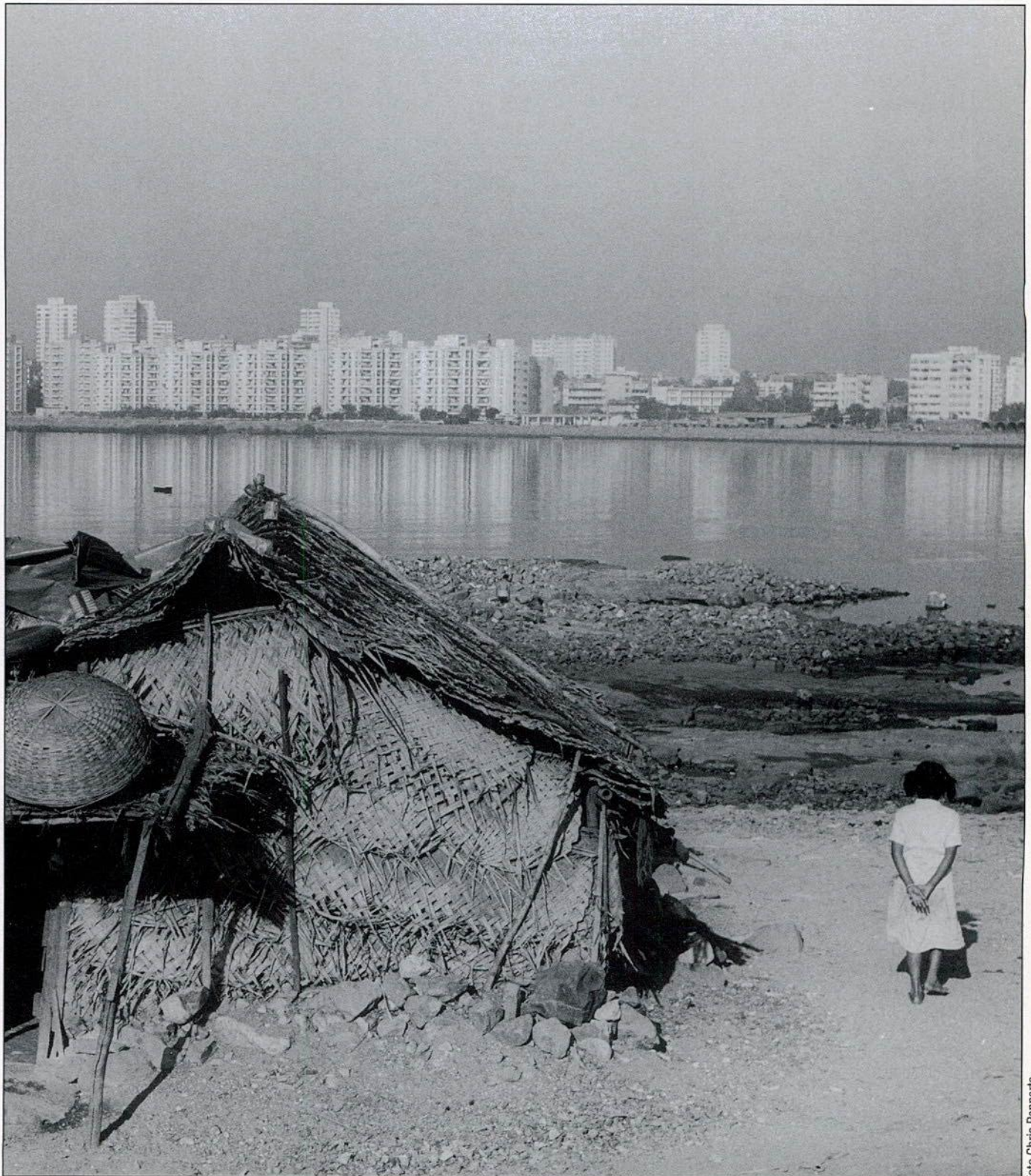

Foto Chris Pennarts

ts te maken van niets. vluchtelingenkamp.

De Koude Oorlog is voorbij en even flakkerde de hoop op dat ook De Derde Wereld een nieuwe kans zou krijgen. Vrede op aarde zou er komen, meer welvaart voor iedereen en respect voor de rechten van iedere mens, beloofden de ontwikkelaars keer op keer. Maar die hoop is snel vervlogen. In plaats van meer welvaart is er meer geweld, is de sombere boodschap van Joke Schrijvers, hoogleraar Ontwikkelingsvraagstukken. Toch houdt zij geloof in de weerbaarheid van mensen.

Tijdens haar studie antropologie kende Joke Schrijvers het leven in De Derde Wereld alleen uit haar boeken. Dat veranderde toen ze 19 jaar geleden in een klein dorpje in Sri Lanka onderzoek ging doen naar de mogelijkheden om de positie van de vrouwen te verbeteren. Dat was in opdracht van het Nederlandse directoraat-generaal voor ontwikkelingssamenwerking. Joke Schrijvers: "Alleen maar onderzoek doen, daar werd ik ongelukkig van. Moesten de vrouwen in het dorp daarop wachten? Welke zekerheid hadden ze dat zo'n onderzoek ook voor hen

iets zou opleveren?"

Misschien hebben die vrouwen dat zelf ook gedacht, want zij vroegen haar hen te helpen met het opzetten van een boerderij.

Waarom Zij? Joke Schrijvers: "Ik ben wit, rijk en geleerd, en heb connecties. De vrouwen hebben van mij gebruik gemaakt zoals ze van iedere potentiële bron gebruik maken. Dat is de kracht van arme mensen: Als je zelf niets hebt, moet je goede connecties aanknopen met iemand die wel iets heeft."

De boerderij draaide goed, maar het kwam de vrouwen niet aanwaaien. "Ze behoorden tot de armste families in het dorp. Onderling raakten ze daardoor enorm verdeeld, want ze moesten concurreren om schaarse middelen. In zo'n situatie is het heel moeilijk om solidair te blijven. Ze ondervonden ook veel weerstand van de plaatselijke elite. Met name van de rijke mannen. En van de lokale bureaucraten. Die kwamen dan bijvoorbeeld op een gegeven moment bij hen binnenwandelen, deelden ongevraagd adviezen uit en wilden een zak peulvruchten als beloning. Ook was er veel weerstand van de grondbezitters, die vrouwelijke arbeidskrachten verloren aan de nieuwe boerderij. Die stuurden dan hun vee de jonge aanplant in."

De vrouwenboerderij heeft een jaar of tien stand gehouden. Toen kwam er de klad in. Onder andere door de burgeroorlog tussen de regering en de J.V.P., een militante Sinhaleze beweging. Joke Schrijvers: "Maar toen ik vorig jaar het dorp bezocht, zag ik dat een groep van dertig vrouwen weer begonnen is het land te bewerken."

Ze was vorig jaar opnieuw voor onderzoek in Sri Lanka om de positie van Tamil- en moslimvluchtelingen te onderzoeken. Eén van de vluchtelingenkampen die ze bezocht, was toen gevestigd in een groot gemeenschapsgebouw in de hoofdstad Colombo. "Mensen zitten op elkaar in één hele grote ruimte. Elk gezin heeft een paar metertjes afgeschat. De vluchtelingen worden gevoed door de overheid

en krijgen net genoeg om niet dood te gaan."

Joke Schrijvers weet wat voor beeld ze oproept met zo'n beschrijving. "Apathische, versufte mensen, die maar afwachten wat er morgen gaat gebeuren. Ja, die waren er ook. Maar andere vluchtelingen zochten juist heel actief naar wegen om geld te verdienen. Zo zag ik daar een vrouw die een soort van winkeltje had georganiseerd. Ze stond midden tussen al die mensen, met prachtige stapeltjes van enkele sinaasappels, een paar mandarijnen, tomaten en wat betelbladeren om te kauwen. Op één of andere manier weten mensen vaak toch iets te maken van helemaal niets. Zelfs in een vluchtelingenkamp."

Eind vorig jaar besloot de Sri Lankaanse regering de kampen in Colombo op te heffen. Waarschijnlijk uit angst voor infiltratie van Tamil Tigers. Maar de vluchtelingen wilden niet weg voordat ze er zeker van waren in hun levensonderhoud te kunnen voorzien en een voldoende veiligheid te krijgen.

Enkele kampen werden ook ontruimd. Maar in één kamp wisten de vluchtelingen een politieke lobby op poten te zetten. Daardoor lukte het de sluiting uitgesteld te krijgen tot december zodat hun kinderen in ieder geval nog in de hoofdstad examen konden doen. Joke Schrijvers: "Ik was er erg van onder de indruk. Je denkt dat het machteloze slachtoffers zijn, maar ze blijken in staat om sluiting van hun kamp te voorkomen, al is het maar tijdelijk."

Zo kan ze urenlang vertellen over alle moedgevende verhalen die ze in haar werk in de Derde Wereld tegenkomt. Maar in Nederland wordt ze vaak geconfronteerd met een heel ander beeld van die Derde Wereld. Zoals laatst, toen ze bij een lezing over het bevolkingsvraagstuk het verhaal vertelde van een arme vrouw die zwanger werd en uiteindelijk haar pasgeboren kind liet verdwijnen". In de pauze kreeg ik een vrouw over me heen, het type weldoener." Ze teemde: "Wat is het toch vreselijk daar in die lan-

Joke Schrijvers en de kracht van arme mensen

den. Die arme stumpers, daar moeten we toch snel iets aan doen.' Mijn verhaal had haar beeld bevestigd dat mensen daar leven als beesten. Ze had het helemaal uit de context gehaald."

"Eigenlijk moet je naast zo'n triest verhaal ook altijd een voorbeeld zetten van wat er hier in Nederland voor onverkwikkelijks gebeurt. Want wij projecteren alle ellende nu wel vaak op De Derde Wereld, maar in ons eigen land zijn we er ook niet allemaal goed aan toe." Ze verwijst naar een onderzoek dat eind vorig jaar in het nieuws kwam. In arme buurten van de vier grote steden in Nederland blijkt dat het sterftecijfer eenderde tot de helft hoger ligt dan in de rijkste buurten. Vrouwen, bejaarden en allochtonen zijn er het slechtst aan toe als het gaat om gezondheid. "Dat is toch bloedstollend. Weten we wel zeker dat wij hier ook niet De Derde Wereld in huis hebben?"

Ze spreekt graag over de mensen 'hier' en de mensen 'daar'. Omzeilt daarmee de bekende begrippen als 'ontwikkelingsland' en 'Derde Wereld'. "Vroeger was het makkelijk om een streep te trekken. Hier was de Eerste Wereld, in het zuiden De Derde. Dat is een totaal verouderd beeld." Toch gebruikt ze de term 'Derde Wereld' of 'Het Zuiden' wel. "Dan weet iedereen waar je het over hebt: over arme mensen in arme landen."

Haar rede bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam in 1992 ging over 'De boodschap van het vijfde ontwikkelingsdecennium'. Joke Schrijvers: "Die boodschap luidt in 't kort: in plaats van toenevende welvaart voor iedereen is er toenevend geweld. Het is eigenlijk een beetje een persiflage op de retoriek uit ontwikkelingsrapporten. Die hebben allemaal de boodschap: 'Als we dit of dat maar doen, dan wordt de wereld beter. Dan komt er welvaart.' De afgelopen veertig jaar zie je juist een toename en een schaalvergroting van conflicten. En een groeiende kloof tussen arm en rijk. Onderdrukking is één van de oorzaken van dit groeiende geweld. Vroeg of laat zal dit tot een uitbarsting leiden, zeker met de zwakker wordende staat. Het geweld neemt ook toe omdat de markt wordt overstroomd met goedkope wapens die zelfs door kinderen zijn te bedienen."

Joke Schrijvers: "Volgens een andere theorie groeit de wereld toe naar één cultuur en één produktiewijze, er is een periode van *globalisering*. Je zou kunnen zeggen dat het kapitalisme De Koude Oorlog heeft gewonnen. De kapitalistische cultuur verspreidt zich snel nu over de hele wereld in de vorm van televisieprogramma's, massa's consumptiegoederen, en in de vorm van de sociaal-economische voorwaarden die bij structurele aanpassingsprogramma's worden gesteld."

Als je zelf niets hebt, moet je goede connecties aanknopen met iemand die wel iets heeft. Dat is de kracht van arme mensen

Als reactie op die globalisering ontstaat lokaal de behoefte om de eigen identiteit te bevestigen. Fundamentalistische bewegingen spelen daar op in. Het gaat er dan niet om om terug te keren naar de wortels van het geloof. Maar door hun identiteit als hindoe of moslim te benadrukken, zetten fundamentalisten zich af tegen de ander, die als vijand wordt afgebeeld. Zo wordt ook etniciteit de kern van het gevoel voor van eigen identiteit.

Je kunt het groeiende geweld ook plaatsen in de context van het kolonialistische verleden. Veel landen in Het Zuiden zijn zeer kunstmatig gevormd. Achter een bureau zijn op een landkaart grenzen getrokken op basis van politieke onderhandelingen tussen westerse staten. Grenzen lopen soms dwars door etnische en natuurlijke grenzen heen. In die landen is vaak geen nationaal gevoel ontstaan. De etnische groepen houden een behoefte aan een eigen identiteit en keren zich tegen elkaar."

De roep om eerbiediging van de mensenrechten komt vaak uit de rijke landen. Sommige machthebbers uit het zuiden verwijten westerse critici dat ze met een opgeheven vingertje westerse normen en waarden willen opleggen. Is dat terecht, of is het een makkelijk excuus?

Joke Schrijvers: "De mensen die aan het bewind zijn, hebben er geen belang bij dat de wantoestanden en de uitwassen van een ondemocratische situatie naar buiten worden gebracht. Activisten voor de mensenrechten in die landen vragen ons juist wel door te gaan met acties. Die vinden helemaal niet dat het westerse waarden zijn. De grote religies kunnen allemaal volgens diezelfde waarden worden geïnterpreteerd."

Onze steun is hard nodig en is ook steeds meer nodig. Als je in sommige landen je kop uitsteekt, wordt die er letterlijk afgehakt. Vergeet het dan maar om zonder internationale achterban op te komen voor mensenrechten."

Maar ook van de parlementaire democratie wordt toch vaak geroepen dat het een typisch westers ideaal is. "De machthebbers die dat zeggen, zijn alleen geïnteresseerd in hun eigen machtspositie en willen die met alle mogelijke middelen handhaven. Toch klopt het wel dat de westerse parlementaire democratie niet in alle situaties de juiste oplossing is. Zeker in het geval van etnische minderheden kunnen grote problemen ontstaan. In Sri Lanka is er een minderheid van twaalf procent Tamils. Na de koloniale overheersing werd de Angelsaksische parlementaire democratie overgeplant. Binnen

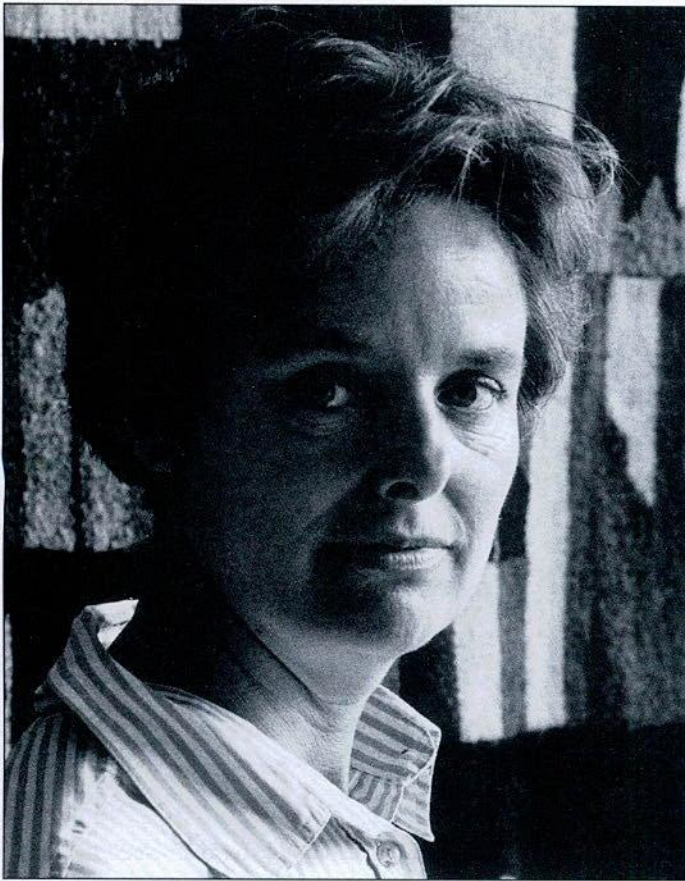
de kortste tijd lukte het de Sinhalese meerderheid om de rechten van de Tamils uit te hollen. Zo werd het Sinhalees de officiële staatstaal. Dus konden de Tamils, die uitstekend Tamil en Engels spraken maar geen Sinhalees, niet meer aan een overheidsbaan komen. Als het op stemmen aankomt in een parlementaire democratie, trekt een minderheid altijd aan het kortste eind."

Een gevolg van het groeiende geweld in De Derde Wereld is de toename van het aantal vluchtelingen. Ook het veilige Nederland krijgt zo met de problemen te maken. Toen Joke Schrijvers eind oktober uit Sri Lanka weer terugkeerde in Nederland, schrok ze van de draai die de discussie over de vluchtelingen hier heeft gekregen. "Ik was vier maanden bezig geweest met gewelddadige etnische conflicten in Sri Lanka. Terug in Nederland verwacht je toch dat het hier anders is. Maar de discussie is ook hier openlijk racistisch geworden. In de vier maanden dat ik weg was, is er in Nederland een ander klimaat ontstaan."

Vluchtelingen worden in Nederland veel gezien als een bedreiging voor de economie. Nederland is vol, zeggen ze dan. Maar 'vol' heeft te maken met de vraag of we met z'n allen genoeg hebben voor een enigszins redelijk bestaan. En veel vluchtelingen hebben een goede opleiding en kunnen juist een bijdrage leveren aan onze economie. Bovendien zien wij Nederland met grote zorg de vergrijzing van de bevolking in de volgende eeuw tegemoet. Wie moet voor alle ouderen zorgen? Waarom zouden mensen die als politieke vluchteling worden toegelaten die rol niet kunnen krijgen?"

"Vind je dat te makkelijk geredeneerd? Soms moet je mensen met argumenten van puur eigenbelang overtuigen. Beide partijen moeten hun eigen belangen kunnen dienen, anders blijf je steken in liefdadigheid. Daar zijn vluchtelingen ook niet mee gediend. De vluchtelingen in Colombo worden door hun overheid precies hetzelfde beschouwd als de asielzoekers hier: als zielige bedelaars die je een graantje moet toewerpen en vooral koest moet houden. Maar ze willen geen liefdadigheid. Geen rantsoenen, geen oude kleren, geen geld. Ze willen werk om in hun levensonderhoud te voorzien, net als asielzoekers hier. Staat onze economie dat echt niet toe? Daar moeten economen mij nog van overtuigen."

De slechte economische toestand in veel Derde Wereldlanden is op z'n minst gedeeltelijk een gevolg van de koloniale ge-

Joke Schrijvers (49) is hoogleraar ontwikkelingsvraagstukken en directeur van InDRA, het Institute for Development Research Amsterdam van de Universiteit van Amsterdam. Het onderzoekprogramma van InDRA richt zich nadrukkelijk op vrouwen, kinderen en het milieu. Vrouwen en kinderen hebben over de hele wereld weinig macht en worden daardoor vaak het hardst getroffen door het gevestigde politieke en economische reilen en zeilen van de wereld. Het milieu gaat te gronde aan de huidige productie- en consumptieverhoudingen, zowel in het noorden als in het zuiden.

schiedenis. Heeft het westen een schuld af te betalen?

Joke Schrijvers: "Schuldgevoelens zijn geen goede motivatie om de wereld te verbeteren. Dat werkt via manipulatie, chantage zelfs. Dan blijf je steken in liefdadigheid en in de snelle, eenmalige acties. Juist structureel is er veel te veranderen: alles wat er scheef is gegroeid door de koloniale overheersing en de latere ongelijke machtsverhoudingen. Er moet een andere wereldorde komen. De handelsbetrekkingen kunnen eerlijker worden gemaakt, het schuldenvraagstuk worden opgelost. Laten we investeren in een beter milieu, onze productie en consumptie in evenwicht met de natuur innrichten."

Als er structureel zoveel moet veranderen, heeft dan de 'ouderwetse' ontwikkelingshulp wel zin?

"Het lost de grote problemen niet op. En soms gebeuren er onder de vlag van ontwikkelingshulp dingen die schadelijker zijn dan wanneer er niets zou gebeuren. Maar heel veel mensen doen natuurlijk goed werk. Als je ophoudt ontwikkelings-samenwerking te steunen, blijft er geen cent over voor mensen die hun land op een andere manier willen ontwikkelen: kleinschaliger, met participatie van de mensen zelf, van basisbewegingen. Dan houd je alleen de grootschalige ontwikkelingshulp over: het grote-dammenwerk van de technische jongens. De projecten waar consultants tonnen aan verdienen."

Ze noemt als voorbeeld het omstreden Flood Action Plan in Bangladesh, dat oogt met een grootscheepse aanleg van

dijken een deel van de overstromingen te voorkomen. Even persifleert ze een Amerikaans accent: "*Ten point three billion dollar*, als het wordt uitgevoerd. In Bangladesh weet iedereen dat 40% van het geld blijft hangen bij de hoge ambtenaren en de politici die het project in huis halen."

Enthousiast over actie HIVOS

Joke Schrijvers reageert enthousiast op de actie van de humanistische ontwikkelingsorganisatie HIVOS om waarnemers uit het Zuiden te vragen toe te zien op het democratische gehalte van Nederlandse verkiezingen op 3 mei. "Zoals in Cambodja ook de VN is gaan waarnemen. Dat lijkt me prachtig!" Ze heeft het draaiboek meteen paraat: "Dan moeten die waarnemers uit het Zuiden worden voorzien van gigantische sleeën van auto's, met chauffeurs en stoeten Nederlandse assistenten die hun koffertjes dragen. Ze gaan logeren in de allerdurste vijfsterrenhotels, wekenlang. Net als de westerse deskundigen in Derde-Wereldlanden doen." Ze kan zich de kritiek van de Zuidelijke waarnemers op het democratische gehalte van onze samenleving al voorstellen. "De kloof tussen de dagelijkse realiteit van de bevolking en de discussies die in Den Haag worden gevoerd, zal hen opvallen. Het volk voelt zich niet vertegenwoordigd. Dat zullen ze onmiddellijk herkennen, want dat is in heel veel zuidelijke landen ook het geval. Verder zullen ze snel doorhebben dat er bitter weinig terecht komt van wat de politici beloven om stemmen te winnen. Ook dat kennen ze uit eigen ervaring. Kijk maar eens naar het emancipatiebeleid. De subsidies voor crèches worden onderuit gehaald, zodat ouders zelf meer moeten betalen. De minder verdienende vrouwen kunnen hun baan opzeggen en hun kinderen weer thuis verzorgen. Wat de positie van vrouwen betreft, kun je Nederland een ontwikkelingsland noemen."

Het hoofdbestuur is doende ... met verken-
nen, verwerken
en voorbereiden.
(Voor wie daar
naar zou vragen:
dat doen we dan
ook nog met visie

en vertrouwen. Maar zo'n
aanvulling vinden we, eerlijk
gezegd, wat teveel van het
goede in deze - voor ons - be-
ginfase. Het zijn immers pas
onze eerste 100 dagen!)

Verkennen

Dat houdt in: kennis nemen
van veel, heel veel documen-
tatie. Goed voorbereid door
onze voorgangers, door het
Centraal Bureau en ook soms
door derden. Maar verken-
nen omvat ook het lezen van
brieven met hoopvolle ver-
wachtingen ons na het aan-
trekken toegezonden door ge-
meenschappen, verwante or-
ganisaties of door individuele
leden.

Maar belangrijker nog dan
dat lezen van documentatie is
het persoonlijk kennis maken
met vertegenwoordigers van
entiteiten uit de 'humanisti-
sche archipel' en daarbuiten.
Denk maar aan de Universi-
teit voor Humanistiek, Hu-
manitas, het Steunfonds, de
gewesten, de afdelingen, de
Geestelijke Verzorging en zo
kunnen we nog wel wat door
gaan, want er zijn er vele, zo-
als iedere lezer van de Huma-
nist zal weten.

We hebben een verdeling ge-
maakt, waarbij we steeds met
twee of drie bestuursleden
aan bepaalde onderwerpen,
groepen of gebieden aan-
dacht geven, bij voorkeur
door middel van periodieke
rechtstreekse persoonlijke
contacten.

Verwerken en voorbereiden

We trachten uit alle informa-
tie die op ons af komt en
vooral ook uit onze - in deze
periode frequente - gezamen-
lijke beraadslagingen te ko-
men tot hoofdlijnen voor het
beleid dat wij willen nastre-
ven en dat wij in de zomer in
het HV-beleidsplan 1995/
1997 willen neerleggen. Van-
zelfsprekend zal zo'n plan ge-
baseerd zijn op de fundering
die al in voorgaande jaren is
gelegd door congresbeslui-
ten, door onze voorgangers,
door Joost de Vries als direc-
teur, en door de medewer-
kers van het Centraal Bureau
met hun beleidsvoorberei-
dend werk.

Maar het is vooral ook inspe-
len op de maatschappelijke
ontwikkelingen van 'vandaag
en morgen'. Denk maar eens
aan het recent verschenen
rapport over ontkerkelijking,
waarop onze voorzitter op de
televisie en in de landelijke
pers zijn visie heeft gegeven.
Ook zo'n rapport legt - zo
denken wij - het HV de ver-
plichting op om zich nu snel
duidelijker te profileren en
voor belangstellenden de
ruimte te bieden 'iets van ons
mee te nemen'. Ook daarbij is
beleidsoverleg met verwante
organisaties essentieel om ge-
zamenlijk tenminste een
maximaal positief effect te
verkrijgen.

Het hoofdbestuur hoort
graag uw reacties (Postbus
114, 3500 AC Utrecht), die
het als onmisbaar ziet voor de
voortzetting van ons verken-
nen, verwerken en voorberei-
den, maar vooral ook voor
ons 'doen en laten'.

Namens het hoofdbestuur,
Joop Puls

Stuur uw nieuwsbericht rechtstreeks naar de redactie

Berichten voor deze rubriek kunt u rechtstreeks naar de re-
dactie van de Humanist sturen. Dit vergroot de kans op
plaatsing. Houd de tekst zo kort mogelijk, volg het stramen
zoals het in deze rubriek wordt gehanteerd en let op de uiter-
ste datum waarop de kopij bij de redactie binnen moet zijn
(zie op pagina 2).

Oproep kandidaten penningmeester HV

In november vorig jaar koos het congres van het Humanis-
tisch Verbond een nieuw bestuur. Hans Hammelburg, de be-
noemde penningmeester, zag zich genooddaakt om in febru-
ari zijn functie ter beschikking te stellen. Dit door onvoor-
ziene wijzigingen in zijn werkomstandigheden. Vooral door
frequent buitenlands verblijf is combinatie met zijn werk-
zaamheden voor het HV niet meer mogelijk.

Het hoofdbestuur heeft besloten buiten eigen kring om te
zien naar een nieuw bestuurslid dat de functie van penning-
meester kan en wil vervullen. Tot het eerstvolgende congres
(waar een voordracht tot benoeming van een nieuwe pen-
ningmeester zal worden voorgelegd, zal algemeen secretaris
Joop Puls het penningmeesterschap waarnemen. Wanneer
zich incidenteel onverenigbaarheid van functies (ten princi-
pale of qua werklast) dreigt voor te doen, zullen naar om-
standigheden andere hoofdbestuursleden 'inspringen'.

Het hoofdbestuur heeft voorts besloten dat voorzitter Paul
Cliteur en Joop Puls op zich nemen een kandidaat te selecte-
ren. Deze zal na instemming van de overige leden van het
hoofdbestuur aan het komende novembercongres voor be-
noeming tot penningmeester kunnen worden voorgedragen.
Paul Cliteur en Joop Puls ontvangen graag (bij voorkeur
schriftelijk) opgave of aanmeldingen van personen die ge-
schikt worden geacht - of die zichzelf beschikbaar stellen
voor de functie.

Brieven met opgave van naam en beknopt c.v. kunnen wor-
den gezonden aan de Voorzitter van het Humanistisch Ver-
bond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, graag met op de enve-
loppe de aanduiding 'persoonlijk/vertrouwelijk'. Ten over-
vloede zij daarom vermeld dat de opgaven met uiterste dis-
cretie zullen worden behandeld. Hieronder een profielschets
voor de penningmeester, deze geeft slechts een indicatie.

Profielschets penningmeester

Functie-eisen voor het deel uitmaken van het hoofdbestuur

Nauwe verbondenheid voelen met de doelstellingen en het
maatschappelijk optreden van het Humanistisch Verbond.
Inzicht hebben in maatschappelijke ontwikkelingen die van
belang zij voor (de toekomst van) het HV.

Beschikken over bestuurlijke ervaring in een complexe orga-
nisatie en het kunnen overzien daarvan.

Bij voorkeur ervaring hebben met organisatorische verande-
ringsprocessen, doch tenminste zelf open staan voor de in-
vloed van krachten die tot bijsturing aanleiding geven.

Bereid en in staat om in teamverband te functioneren (zowel
binnen het bestuur als in samenwerking met de directeur en
managers van het Verbondsbureau).

Voldoende tijd beschikbaar hebben om gemiddeld twee dag-
delen per maand aan de taak ten behoeve van het HV te be-
steden.

Specifieke aspecten voor de functie van penningmeester

Kennis van en ruime ervaring met alle facetten van finan-
cieel beleid, zoals budgettering, verslaglegging en periodieke
informatieverschaffing. (N.B. Het Verbondsbureau beschikt
over een professionele administratieve staf met ruime kennis
van geautomatiseerde administratieve processen).

Ervaring met de bespreking en toelichting van financiële (be-
leids)-gegevens, ook aan anderen dan vakdeskundigen.

Goede contactuele eigenschappen met het oog op principieel
overleg met de besturen van verwante stichtingen, maar ook
met externe instanties, zoals (potentiële) subsidiegevers.

Soepelheid in overlegsituaties, waarbij resultaat eerst op lan-
gere termijn kan worden bereikt.

Over de schilder-drukker H.N. Werkman in Alkmaar

Over Werkman, zijn persoon, zijn leven en zijn werk, gaat het donderdagavond 14 april in de 'Watertoren', Van Teijlingstraat 20, bij Alkmaar en omstreken. Dick Broer uit Castricum zal dit inleiden, met reproducties illustreren en tenslotte een paar Chassidische legenden vertellen. Zelf allerm minst godsdienstig opgevoed, tot geen enkel kerkelijk of religieus genootschap behorend, voelt Werkman de sfeer die deze joodse overleveringen ademen, toch zuiver aan en ziet kans er een onovertroffen serie afbeeldingen bij te maken. Hoogstvermoedelijk vormen deze bladen, die hem tot een 'Judenfreund' bestempelen, één van de belangrijkste motieven van de bezetters voor zijn arrestatie en executie. Zijn laatste daad was het doorgeven van de 'Chassidische Legendes' aan zijn medegevangenen. Er is een opvallende toename in

de belangstelling voor het werk van deze schilder-drukker, die óók nog dichter en schrijver van revolutionaire teksten was. Helaas gingen ongeveer 200 van zijn 600 'druksels' en 45 van zijn 90 schilderijen door brand verloren. Maar er is door middel van deskundig vervaardigde reproducties nog veel van zijn werk te bewonderen.

Veranderende man/vrouw- verhoudingen in Groningen

Jeanne de Bruijn zal op zondagmorgen 17 april een lezing houden over de veranderende man/vrouw-verhoudingen in het Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2 in Groningen. Toelichting: Onze samenleving is steeds meer aan het individualiseren. Toch ontstaan er vele nieuwe (samen)leefvormen en nieuwe arbeids- en

zorgpatronen in alle leeftijdsgroepen. Niet alleen onder jongeren, maar ook in gezinnen en onder ouderen. Op welke wijze hebben deze ontwikkelingen te maken met veranderingen in de man/vrouw-verhoudingen? Dit is het onderwerp van deze ochtendlezing. Aanvang: 10.30 uur.

Arbeidssociologe Jeanne de Bruijn was tot 1990 werkzaam aan de Rijksuniversiteit Groningen. Sinds enige jaren is zij aan de Vrije Universiteit Amsterdam hoogleraar vrouwenstudies. Zij publiceert over onderwerpen op het terrein van arbeidsvraagstukken en sekse, zoals de kwaliteit van vrouwenarbeid, beloningsverschillen tussen mannen en vrouwen, en combinatie van betaalde arbeid en zorgtaken. In 1993 kwam zijn in het nieuws met de gedachte om een Nationaal Zorgplan te ontwikkelen.

Symposium geestelijke verzorging: Noodzaak of luxe?

Op 10 juni organiseert het Humanistisch Verbond het symposium 'Geestelijke verzorging: noodzaak of luxe?' Aanleiding is het 25-jarig bestaan van de diensten humanistische geestelijke verzorging in de gezondheids- en ouderenzorg. Het symposium vindt plaats in congrescentrum 'De Reehorst' in Ede en duurt van 13.00 uur tot 16.30 uur. In het volgende nummer van de Humanist meer informatie over dit symposium.

Over Nederland, Duitsland en de verkiezingen in Nieuweschans

Zowel in Nederland als in Duitsland is 1994 een jaar met veel verkiezingen, onder andere voor het Europese Parlement. Daarom organiseert het gewest Groningen een discussiedag - samen met hun levensbeschouwelijke 'buren', de Arbeitsgemeinschaft Freier Humanisten (de Duitse humanisten-organisatie) uit Emden en omgeving - op zaterdag 14 mei in hotel Leeuwerik in de grensplaats Nieuweschans (tegenover het station); aanvang 10.30 uur. Het thema is: Hoe moet de humanist kiezen tussen vrijheid (liberalisme) en gebondenheid (socialisme)? Twee humanisten zullen het thema inleiden; de Duitse sociaal-democraat Johann Bruns (Landesvorsitzende van de SPD in Niedersachsen) en de Nederlandse liberaal Harry Rosing (VVD-fractielid in Provinciale Staten van Groningen). Een tolk zorgt er

voor dat ieder in zijn moedertaal aan de discussie kan deelnemen.

Een humanistische visie op de zorg in Amersfoort

Op zondag 17 april organiseren het HV-Amersfoort en omstreken en Humanitas Eemland een zondagochtendbijeenkomst over een cahier van de Adviesgroep Bezinning. Roy Geurs (HV-hoofdbestuurslid, oud-voorzitter Jonge Humanisten en lid Commissie Ethiek Gezondheidszorg HV) zal dan spreken over 'De zorg in Nederland'. Vragen bij de lezing zijn: Waar gaat het in de zorg om? Waar dient zij zich op te richten? Hoe dient de zorg gefinancierd te worden? Welke eisen stellen thuiszorg en zelfstandigheid?

Plaats: De Eemgaarde, Dorresteinseweg 49, Amersfoort. Aanvang: 10.30 uur. De toegang is gratis. Meer informatie: Henk van Tilburg, tel. 033 - 805906.

Kampeerweekend Jonge Humanisten met als thema vriendschap

In het weekend van Hemelvaart houden de Jonge Humanisten weer een kampeerweekend. Er is een schitterende locatie gevonden in Bakum, een dorpje boven Castricum (NH), een paar kilometer van het strand. Daar zal bij een boer worden gekampeerd, op een groot veld worden de tenten opgebouwd.

Het begrip 'vriendschap' staat dit jaar centraal. Als vanouds is het de bedoeling om er een gezellig weekend van te maken met veel tijd om leuke dingen te ondernemen, nieuwe contacten op te doen en misschien om nieuwe vriendschappen te sluiten. Het kampeerweekend vindt plaats van donderdagmiddag 12 mei tot en met zondagmiddag 15 mei. De kosten zijn f 60,- per persoon (niet-leden f 75,-), over te maken op girorekening 1700689 van de Jonge Humanisten onder

vermelding van 'Kampeerweekend'. Aanmelden voor 7 mei. Na aanmelding krijg je een boekje met uitgebreide informatie toegestuurd.

Je kunt ook bellen voor meer informatie: tel. 030-318145 en bij Bert Bos, Mozartweg 51c, 3816 LL Amersfoort, tel. 033-726416.

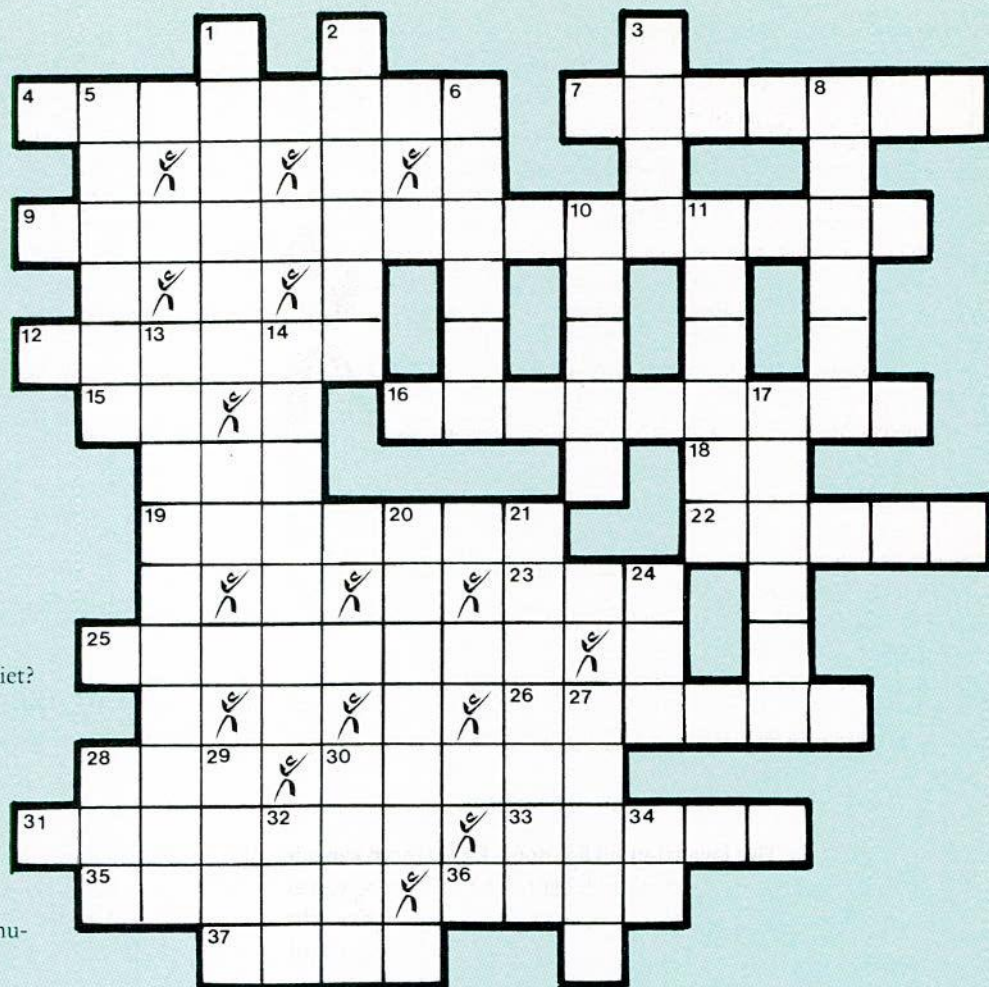
Uitvaart-avonden in Gelderland

Het bestuur van de AVVL regio Gelderland organiseert onder andere in samenwerking met het bestuur van de afdeling Noordwest Veluwe drie avonden over Humanistische Uitvaartbegeleiding (HUB). De avonden worden verzorgd door Hilde van Vlaanderen en Ben van der Schot.

11 april in de Koningshof in Harderwijk, 18 april in De Reehorst in Ede en 25 april in hotel Bloemink in Apeldoorn, steeds om 20.00 uur. Meer informatie: Titia Liese, tel. 03412-52203.

Cryptogram

door Evert Wassenaar

Horizontaal:

- 4 Is die man thuis in dit blad of niet? (7)
- 7 Hebben thuisblijvers vaak (7)
- 9 Verwant aan de porseleinkast (15)
- 12 Zonder deze hoedanigheid is geen liefde mogelijk (6)
- 15 Alles goed? Dan dit ook (4)
- 16 Bevroren waterlanders (9)
- 19 Slimmigheid van een gevangen musicus (7)
- 22 Onhandig vooruitstrevend (5)
- 23 Handvat dat wel aangenaaid wordt (3)
- 25 Wensdochter (8)
- 26 Hoofd koel en voeten warm houdt hem arm (6)
- 28 Richt op brood (3)
- 30 Lacht u 'r om? H. ook (5)
- 31 (Uit)blinker (7)
- 33 Dit is nogal glad (5)
- 35 Materiaal voor sommige gezichten (5)
- 36 Verlegenheid (4)
- 37 Er ontbreekt iets en het is moeilijk te zien wat (4)

Verticaal:

- 1 Zwierven in de buurt van normen (7)
- 2 De ingenieur viel in deze categorie (6)
- 3 Leuk, maar meer ook niet (4)
- 5 Hier is E. op uit, maar het blijft een droom (6)
- 6 Iets meer dan thuis, maar wel onderdak (6)
- 8 De aanvoerder is helaas in Duitsland (6)
- 10 Die godsdienst is gebrekkig, of ...?
- 11 Het is dat die componist iets anders klinkt, anders zou het commercie zijn (6)
- 13 Eten op de pof (10)
- 14 Persoon uit Eemland (7)
- 17 Een uitgave die niet ieder zich kan veroorloven (6)
- 20 L x b x h (6)
- 21 Sluiten met medewerking (7)
- 24 Elastische stellage (3)
- 27 Grootste blaasinstrument (5)
- 28 Verkeerd, maar plechtig (3)
- 29 Klein hoefijzertje (4)
- 30 Onnozel schilder (4)
- 32 Voor de poes (3)
- 34 Reeds voor alle leeftijden (2)

Oplossing van het cryptogram in het maartnummer:

S T R O O M S T O R I N G
O V C O P I O N
D U B B E L H A R T I G W
T R O T E W E E R
M O D E T E V O R E N L
O E J A O V
E V E N Z E E R A G E N D A
D S S E R T R
S P I T T E G E N S P O E D E
G E E D O A N
G E M O E D S T R A N D
B M S K R A M E N
E I T T O N
K L A N T I W E E
K G O E D A A R D I G
E O D E N I
N A A R G E E S T I G

Laat u inspireren:

Word lid van het Humanistisch Verbond!

Het levenstempo ligt hoog. Een stroom van informatie komt dagelijks de huiskamer binnen. Over werkloosheid, het milieu, de opvang van asielzoekers: elke politicus heeft er een mening over. Waar baseren ze zich op? Wat ligt er achter die vanzelfsprekende politieke uitspraken? Waar kunt u uw mening op baseren?

Het Humanistisch Verbond gaat uit van humanistische waarden: zelfbeschikking, gelijke behandeling en verdraagzaamheid. Keuzevrijheid staat centraal. Het Humanistisch Verbond onderzoekt wat bijdraagt aan de kwaliteit van het leven. En brengt dit in activiteiten, publikaties en standpunten naar buiten. Een belangrijke inspiratiebron in een wereld die uw keuzes in het leven dagelijks op de proef stelt.

De keus is geheel aan u. Word lid van het Humanistisch Verbond en laat u inspireren. U ontvangt dan ook het maandblad 'Humanist'.

AANMELDINGSBON

O Ik word lid van het Humanistisch Verbond A
Contributie per jaar:
Ik betaal per jaar / per halfjaar / per kwartaal*
Eventueel naam gratis medelid: man / vrouw*
Geboortedatum medelid:

Naam: man / vrouw*
Adres:
Postcode: Plaats:
Telefoon:
Geboortedatum:

* Omcirkelen wat van toepassing is.

Voor betaling ontvangt u een acceptgiro.

Stuur deze bon in een envelop (postzegel hoeft niet, mag wel) naar:
Humanistisch Verbond, Antwoordnummer 2181, 3500 VB UTRECHT.

De minimumcontributie bedraagt f 75,- per jaar. Een hogere bijdrage is welkom. Voor leden met een inkomen lager dan f 18.000,- bruto per jaar is de minimumcontributie f 45,-. Jongeren tot 27 jaar betalen slechts f 35,- per jaar. Elk lid ontvangt negen keer per jaar de Humanist. Als lid krijgt u ook korting op de toegangsprijs van bijeenkomsten en symposia. Per lid kan een persoon op hetzelfde adres kiezen voor een gratis medelidmaatschap. Een medelid ontvangt geen Humanist.

Interviews met vijf prominente politici

In de laatste nummers van de Humanist kon u lezen waar een prominent politicus z'n inspiratie vandaan haalt. In dit nummer vindt u het vijfde en laatste interview.

Intussen is ook een extra verkiezingsnummer gemaakt waarin alle vijf interviews zijn gebundeld. Dit extra nummer is nu gratis verkrijgbaar. U kunt een exemplaar aanvragen door een kaartje met uw naam en adres te sturen naar: Humanistisch Verbond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht onder vermelding van 'Extra verkiezingsnummer'. Als u exemplaren van deze extra uitgave wilt verspreiden in uw omgeving of sturen aan familie, vrienden of kennissen, dan kunt u ook meerdere exemplaren aanvragen.

In deze Humanist is een bon opgenomen om lid te worden. Ook is er een speciale aanbieding voor een abonnement.

nu in speciale verkiezingsuitgave van de Humanist

Op 3 mei worden in Nederland weer landelijke verkiezingen gehouden. Het beloven de spannendste te worden van na de oorlog. De politieke partijen hebben hun programma's gepresenteerd, de voormannen en -vrouwen voeren hevig campagne.

Vaak zullen ze kissebissen over een half procentje meer of minderen, praten ze de kiezer naar de mond en vragen ze zich af of hun haar wel goed zit.

Daarover allemaal niets in het speciale verkiezingsnummer van de Humanist. Wij gingen de diepte in en vroegen vijf prominente politici naar hun

inspiratiebron. Waar halen ze het vandaan? En wat is hun drijfveer? Hoe beschouwen ze het leven, wat is hun visie op mens en wereld? Is de mens goed of slecht, is de wereld nog te redden? Hoe kijken ze aan tegen het vrijheid-gelijkheid-en-broederschap van de Franse Revolutie?

Allemaal vragen aan vijf vertegenwoordigers van vijf verschillende politieke stromingen in ons land. In de hoop dat dat de lezer meer wegwijs zal raken in deze politieke stromingen en zo op 3 mei beter zal kunnen kiezen vanuit zijn of haar eigen levensovertuiging.

